

©Documentul a fost pus la dispoziție cu sprijinul Consiliului Superior al Magistraturii din România (www.csm1909.ro) și al Institutului European din România (www.ier.ro). Permisivitatea de a republica această traducere a fost acordată exclusiv în scopul includerii sale în baza de date HUDOC.

©The document was made available with the support of the Superior Council of Magistracy of Romania (www.csm1909.ro) and the European Institute of Romania (www.ier.ro). Permission to re-publish this translation has been granted for the sole purpose of its inclusion in the Court's database HUDOC.

Secția a treia

CAUZA OPUZ ÎMPOTRIVA TURCIEI

(Cererea nr. 33401/02)

Hotărâre

Strasbourg

9 iunie 2009

Definitivă

09/09/2009

Hotărârea este definitivă. Aceasta poate suferi modificări de formă.

În cauza Opuz împotriva Turciei,

Curtea Europeană a Drepturilor Omului (Secția a treia), reunită într-o cameră compusă din Josep Casadevall, *președinte*, Elisabet Fura, Corneliu Bîrsan, Alvina Gyulumyan, Egbert Myjer, Ineta Ziemele, Işıl Karakaş, *judecători*, și Santiago Quesada, *grefier de secție*,

După ce a deliberat în camera de consiliu la 7 octombrie 2008 și la 19 mai 2009,
Pronunță prezenta hotărâre, adoptată la aceeași dată:

Procedura

1. La originea cauzei se află cererea nr. 33401/02 îndreptată împotriva Republicii Turcia prin care un resortisant al acestui stat, doamna Nahide Opuz („reclamanta”), a sesizat Curtea la 15 iulie 2002 în temeiul art. 34 din Convenția pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale („convenția”).

2. În fața Curții, reclamanta a fost reprezentată de M. Beștaş, avocat în Baroul Diyarbakir. Guvernul turc („Guvernul”) a fost reprezentat prin agentul guvernamental.

3. În cererea sa, persoana în cauză se plânge în special de neîndeplinirea de către autoritățile din Turcia a obligației lor de protecție împotriva violenței în familie suferită de aceasta și de mama sa, care au provocat moartea acesteia.

4. La 28 noiembrie 2006, Curtea a hotărât să comunice Guvernului cererea respectivă. În conformitate cu art. 29 § 3 din convenție, aceasta a hotărât, de asemenea, că admisibilitatea și fondul cauzei vor fi examinate împreună.

1. De asemenea, au fost primite observații de la organizația Interights, pe care președintele a autorizat-o să intervină în procedură (art. 36 § 2 din convenție și art. 44 § 2 din regulamentul Curții). Guvernul pârât a răspuns la aceste observații (art. 44 § 5 din regulamentul).

6. La 7 octombrie 2008, la Strasbourg, a avut loc, la Palais des Droits de l'Homme, o ședință publică privind admisibilitatea și fondul cauzei (art. 59 § 3 din regulamentul).

S-au înfățișat:

–*pentru guvernul pârât*

Doamna D. Akçay, *co-agent*, Doamna E. Demir,

Doamna Z. G. Acar,

Domnul G. Şeker,

Doamna G. Bükür,

Doamna E. Ercan,

Domnul M. Yardımcı, *consilier*;

– *pentru reclamantă*

M. Beştaş, și

A. Başer, *avocați*;

– *pentru terțul intervenient Interights*

Doamna A. Coomber, *jurist principal*,

Doamna D. I. Straisteanu, *jurist*.

Curtea i-a audiat pe doamna Akçay, domnul Beştaş și doamna Coomber.

În fapt

I. Circumstanțele cauzei

7. Reclamanta s-a născut în 1972 și are domiciliul în Diyarbakır.

8. Mama sa a încheiat o căsătorie religioasă cu A.O. În 1990, reclamanta și H.O., fiul lui A.O., s-au mutat împreună. S-au căsătorit la 12 noiembrie 1995. Au avut trei copii (în 1993, 1994 și 1996). Încă de la începutul relației lor, se certau în mod violent. Faptele redată în continuare nu sunt contestate de către Guvern.

1. Prima agresiune comisă de H.O. și A.O. asupra persoanei în cauză și asupra mamei acesteia

9. La 10 aprilie 1995, reclamanta și mama sa au depus o plângere la Parchetul Diyarbakır, pretextând că H.O. și A.O. le-au cerut bani, le-au lovit, le-au amenințat cu moartea și că aduceau și alți bărbați în domiciliul conjugal.

10. În aceeași zi, persoana în cauză și mama sa au fost supuse unui examen medical. Reiese din rapoartele stabilite cu această ocazie că reclamanta prezenta contuziuni, o vânătăie și o umflătură la sprânceana stângă, precum și zgârieturi în zona gâtului, iar mama sa avea contuziuni și vânătăi. Rapoartele definitive stabilite la 20 aprilie 1995 au confirmat constatările primelor rapoarte precum și concluziile conform cărora rănilor respective au generat o incapacitate temporară de muncă de cinci zile pentru persoana în cauză și mama sa.

11. La 25 aprilie 1995, Parchetul din Diyarbakır i-a trimis în judecată pe H.O. și A.O. cu acuzarea de amenințare cu moartea, lovire și vătămare. La 15 iunie 1995, judecătoria din Diyarbakır a pronunțat încetarea procesului penal pentru săvârșirea infracțiunilor de lovire și

vătămare pe motiv că începerea procedurii nu se mai justifica în temeiul art. 456 alin. (4) C. pen., deoarece reclamanta și mama sa și-au retras plângerea.

12. La 11 septembrie 1995, instanța de recurs din Diyarbakır i-a achitat pe acuzați pentru săvârșirea infracțiunii de amenințare cu moartea conform principiului *in dubio pro reo* și a clasat procedura pentru infracțiunea de lovire și vătămare pe motiv că acestea au fost deja examinate de prima instanță din Diyarbakır.

2. A doua agresiune comisă de H.O. asupra persoanei în cauză

13. La 11 aprilie 1996, în timpul unei dispute, H.O. a lovit-o cu violență pe reclamantă provocându-i sângerări la ochiul drept, la urechea dreaptă, o vânătăie la umărul stâng și dureri de spate, răni care pot pune viața în pericol după cum stabilește ulterior raportul medical. În aceeași zi, H.O. a fost plasat în arest preventiv prin decizia judecătorului sesizat de către Parchetul din Diyarbakır.

14. La 12 aprilie 1996, procurorul a depus la instanța corecțională din Diyarbakır actul de sesizare împotriva lui H.O. pentru violențe în formă agravată, infracțiune prevăzută la art. 456 alin. (2) și 457 alin. (1) C. pen.

15. La 15 aprilie 1996, H.O. a adresat președintelui judecătoriei din Diyarbakır o cerere de eliberare provizorie, indicând că a avut o ceartă cu soția sa, că i-a dat două sau trei palme, că a fost arestat fără motiv pe baza unui certificat medical făcut de soacra sa pe numele persoanei în cauză la spitalul la care lucra, că nu voia să-și piardă familia și locul de muncă și că regretă că și-a lovit soția.

16. La 16 aprilie 1995, instanța de recurs din Diyarbakır a respins cererea de eliberare prezentată de către H.O. și a decis că trebuie menținut în arest.

17. La ședința din 14 mai 1996, reclamanta și-a menținut plângerea, însă procurorul a solicitat eliberarea provizorie a lui H.O. având în vedere natura infracțiunii și faptul că rănilor persoanei în cauză s-au vindecat total. Instanța a urmat concluziile procurorului și a dispus eliberarea lui H.O.

18. La ședința din 13 iunie 1996 reclamanta și-a retras plângerea, declarând că s-a împăcat cu soțul său.

19. La 18 iulie 1996, instanța a reținut că infracțiunea de care era acuzat H.O. era prevăzută la art. 456 alin. (4) C. pen., dispoziție care condiționează acțiunea penală de menținerea plângerii victimei. Constatând că persoana în cauză și-a retras plângerea, a clasat cauza.

3. A treia agresiune comisă de H.O. asupra persoanei în cauză a mamei acesteia

20. La 5 februarie 1998, reclamanta, mama sa, sora sa și H.O. au avut o altercație în cursul căreia acesta din urmă și-a atacat soția cu un cuțit. H.O., persoana în cauză și mama acesteia s-au ales cu răni care le-au adus șapte, trei și, respectiv, cinci zile de incapacitate de muncă, conform rapoartelor medicale întocmite ulterior.

21. La 6 martie 1998, parchetul a decis să nu rețină nicio acuzație împotriva persoanelor implicate în altercație, estimând că nu există suficiente dovezi ale agresiunii cu cuțitul presupusă a fi comisă de H.O. și că celelalte infracțiuni – cum ar fi loviri sau alte violențe și distrugerile aduse bunurilor – puteau face loc unor acțiuni civile. În opinia sa, continuarea urmăririi penale nu răspundea niciunui interes public.

22. La o dată neprecizată, persoana în cauză s-a mutat la mama sa.

4. A patra agresiune comisă de H.O. asupra persoanei în cauză și a mamei acesteia: amenințările și agresiunea cu un automobil, lucruri ce au condus la deschiderea procedurii de divorț

23. La 4 martie 1998, H.O. le-a accidentat pe reclamantă și mama acesteia cu mașina personală, provocând răni ce puteau fi mortale acesteia din urmă. La comisariat, el a pretins că era vorba de un accident și că, după ce au refuzat invitația de a urca în mașină, victimele și-au continuat drumul pe jos înainte de a se arunca în fața mașinii. În ceea ce o privește, mama persoanei în cauză a declarat că ginerele său le-a ordonat să urce în mașină, amenințându-le cu moartea dacă nu urcă, că acesta a răsturnat-o pe fiica ei cu mașina în timp ce fugea și că a dat înapoi și a lovit-o cu mașina în timp ce încerca să-și ajute fiica. Mama reclamantei și-a recăpătat conștiința la spital. În declarația dată la poliție, persoana în cauză a confirmat declarațiile mamei sale și și-a acuzat soțul de încercarea de a le ucide pe amândouă cu mașina.

24. La 5 martie 1998, Judecătoria Diyarbakır, complet cu judecător unic, a dispus arestarea preventivă a lui H.O..

25. La 19 martie 1998, Parchetul din Diyarbakır a început urmărirea penală față de H.O. în fața instanței corecționale din acest oraș pentru amenințare cu moartea și lovire și răni grave. În aceeași zi, institutul medico-legal din Diyarbakır a întocmit un raport în care este indicat faptul că reclamanta avea zgârieturi la genunchi și că rănilor provocate i-au adus cinci zile de incapacitate de muncă.

26. La 20 martie 1998, persoana în cauză a inițiat procedura de divorț, cu motivul că existau multe neînțelegeri între ea și soțul ei, că acesta nu-și asuma responsabilitățile de soț și de tată, că o supunea la violențe confirmate de rapoartele medicale și că venea și cu alte femei în domiciliul conjugal. În observațiile sale în fața Curții, reclamanta a arătat că amenințările și presiunile soțului său au făcut-o să renunțe la procedură.

27. La 2 aprilie 1998, persoana în cauză și mama sa au solicitat la Parchetul general din Diyarbakır instituirea unor măsuri de protecție din cauza amenințărilor cu moartea făcute de H.O. și tatăl acestuia.

28. La 2 și 3 aprilie 1998, polițiștii au audiat-o pe reclamantă, pe mama ei, pe fratele ei, pe cumnata ei, pe H.O. și pe tatăl acestuia din urmă. Persoana în cauză și mama ei au declarat că H.O. a încercat să atenteze la viața lor cu mașina personală și că le-a amenințat cu moartea dacă soția sa refuză reluarea vieții conjugale. Polițiștii au notat că reclamanta a inițiat procedura de divorț și că a refuzat să se întoarcă să trăiască împreună cu soțul său. Fratele persoanei în cauză și soția lui au arătat că mama reclamantei a convins-o să-și reia viața conjugală cu H.O. și că ei nu știau nimic de amenințările cu moartea de care acesta și tatăl lui erau acuzați. H.O. a declarat că singura lui dorință era să-și reunească familia, că soacra lui se opunea, că solicitase în zadar ajutorul fratelui soției lui și al celor mai vârstnici din familie, că nu-și amenințase niciodată soția sau soacra și că acuzațiile lor erau calomnioase. Tatăl lui a spus că mama persoanei în cauză dorea ca fiica sa să divorțeze pentru a se căsători cu un alt bărbat.

29. În raportul din 3 aprilie 1998, șeful Serviciului juridic și ordinii publice din cadrul Direcției de siguranță din Diyarbakır a informat parchetul general cu privire la rezultatele anchetei realizată asupra presupunerilor reclamantei și ale mamei acesteia. Acesta a arătat că persoana în cauză și-a părăsit soțul și a plecat să locuiască cu mama sa, că aceasta s-a opus demersurilor întreprinse de H.O. pentru reluarea vieții conjugale, că l-a insultat și acuzat de amenințări cu moartea. Arătând că H.O. a fost închis pentru 25 zile pentru lovirea soacrei lui cu mașina, că s-a adresat mai multor mediatori pentru a le cere să o convingă pe soția lui să revină în domiciliul conjugal, că soacra lui s-a opus interzicându-i fiicei sale să se întoarcă să locuiască cu el, autorul raportului a concluzionat că au fost făcute amenințări de o parte și de cealaltă, că soacra lui H.O. dorea ca fiica sa să se despartă de acesta pentru a se răzbuna pe

fostul ei soț, că făcea în mod constant propuneri calomnioase și că făcea forțele de ordine să-și piardă timpul.

30. La 14 aprilie 1998, Procurorul general din Diyarbakır l-a acuzat pe H.O. și pe tatăl acestuia de amenințarea cu moartea împotriva persoanei în cauză și a mamei acesteia, infracțiune prevăzută la art. 188 alin. (1) C. pen.

31. La 30 aprilie 1998, instanța corecțională din Diyarbakır a dispus liberarea provizorie a lui H.O. și, declarându-se incompetentă să judece cauza, a trimis-o la Curtea cu jurați din Diyarbakır.

32. La 11 mai 1998, curtea cu jurați a schimbat încadrarea în tentativă de omor. La ședința de judecată din 9 iulie 1988, H.O. a declarat din nou că faptele de care este acuzat au fost accidentale, pretinzând că una din ușile mașinii sale rămasă deschisă a lovit victimele în timpul unei manevre. Acestea i-au confirmat declarațiile și au renunțat la plângere.

33. La 23 iunie 1998, curtea cu jurați l-a achitat pe H.O. și pe tatăl acestuia de amenințarea cu moartea conform principiului *in dubio pro reo*. Instanța a reținut că aceștia au negat acuzațiile respective și că victimele și-au retras plângerea. Reclamanta și H.O. și-au reluat viața conjugală.

34. La 9 iulie 1998, mama persoanei în cauză a fost supusă unui examen medical. Reiese din raportul stabilit cu această ocazie că rănilor suportate de aceasta nu i-au pus viața în pericol, dar au generat o incapacitate de muncă de 25 zile.

35. La ședința din 8 octombrie 1998, reclamanta și mama sa și-au retras plângerea, declarând că H.O. le-a lovit accidental cu una din ușile automobilului său care rămăsese deschisă. Audiata cu privire la motivele care le-au făcut să depună plângere împotriva lui H.O., acestea au răspuns că s-au certat și că au formulat aceste acuzații la supărare.

36. La 17 noiembrie 1998, curtea cu jurați din Diyarbakır a constatat că persoana în cauză și-a retras plângerea și a dispus încetarea procesului penal cu privire la faptele a căror victimă a fost. A dispus, în schimb, având în vedere gravitatea rănilor făcute de H.O. soacrei sale, că acesta trebuie să răspundă penal deși mama reclamantei și-a retras plângerea. Prin urmare, l-a condamnat la o pedeapsă cu amendă și trei luni închisoare, comutată ulterior în pedeapsă cu amendă.

5. A cincea agresiune comisă de H.O. asupra persoanei în cauză și vătămrile corporale grave provocate acesteia

37. La 29 octombrie 2001, reclamanta a vizitat-o pe mama sa. Mai târziu, în aceeași zi, H.O. i-a telefonat pentru a-i cere să se întoarcă în domiciliul conjugal. Temându-se de noi violențe din partea soțului său, i-a spus mamei sale că acestea „o va face bucăți”. Mama sa a sfătuit-o să se întoarcă acasă împreună cu copiii. Trei sferturi de oră mai târziu, unul din ei s-a întors la bunica lor pentru a o avertiza că tatăl lor a omorât-o în bătaie pe mama lor. Mama persoanei în cauză a fugit la domiciliul fetei sale pe care o găsi întinsă pe jos, plină de sânge. Ajutată de vecini, a urcat-o într-un taxi și a dus-o la spitalul din Diyarbakır, unde a fost informată că fiica sa era într-o stare gravă și că trebuia transferată la spitalul universitar din Dicle, care era mai bine echipat. S-a notat în dosarul medical al reclamantei că aceasta a primit șapte lovituri de cuțit în diferite locuri ale corpului, dar că viața nu îi era în pericol.

38. În aceeași zi, în jurul orei 23:30, H.O. a mers la poliție unde i-a fost confiscat cuțitul cu care o lovise pe soția sa. El a declarat că s-a întors acasă în jurul orei 18, constatând că soția și copiii lui nu erau, că i-a sunat pentru a le spune să vină acasă, că a întrebat-o pe soție de ce a întârziat și nu i-a pregătit cina, că aceasta i-a răspuns, înainte să-i aducă o farfurie cu fructe, că a servit masa împreună cu copiii și cu mama ei. A adăugat că au început să se certe, că el a întrebat-o pe soție de ce merge atât de des la mama sa și că i-a cerut să mai

rărească vizitele, să nu mai plece de acasă și să aibă grijă de copii. Arătând că cearta s-a aprins, acesta a precizat că reclamanta l-a agresat cu o furculiță, că au început să se bată, că el și-a pierdut controlul, că a luat cuțitul pentru fructe și a lovit-o pe reclamantă, nemaștiind câte lovituri i-a aplicat. Pretinzând că a trebuit să se apere atunci când soția lui, mai voinică decât el, l-a atacat, acesta a subliniat că nu era rea și că s-au înțeles bine până când soacra lui a început să se amestece în căsnicia lor, de vreo doi ani, creând conflicte în cuplu. A declarat că regretă gestul făcut. Poliștii au decis să-l lase să plece după ce a făcut declarația.

39. La 31 octombrie 2001, avocata mamei persoanei în cauză a reclamat această decizie la Parchetul din Diyarbakır. Ea l-a informat că clienta sa i-a declarat că H.O. a mai lovit-o pe reclamantă cu violență cu cinci ani în urmă, fapte pentru care a fost arestat și închis înainte de a obține eliberarea după prima ședință de judecată. A arătat că clienta sa și persoana în cauză au fost nevoite să-și retragă plângerea din cauza amenințărilor cu moartea și a presiunilor constante din partea acestui individ, adăugând că a auzit că acesta făcea trafic de femei. Estimând că eliberarea lui H.O. era inacceptabilă din punct de vedere moral, având în vedere gravitatea faptelor comise la 4 martie 1998 (a se vedea infra), ea a solicitat arestarea preventivă a acestuia.

40. La 2 noiembrie 2001, avocatul reclamantei a sesizat parchetul general pentru a contesta concluziile raportului medical realizat de spitalul facultății de medicină din Dicle, conform căruia rănilor făcute persoanei în cauză nu puneau în pericol viața acesteia. El a solicitat un nou examen medical.

41. La 9 noiembrie 2001, reclamanta s-a plâns la Parchetul general din Diyarbakır că H.O. a lovit-o cu pumnii de mai multe ori în timpul unei certe. Aceasta a solicitat autorizarea să se prezinte la institutul medico-legal pentru a face un nou examen medical.

42. La 8 noiembrie 2001, în urma dispoziției parchetului, Institutul medico-legal din Diyarbakır a examinat-o pe reclamantă. Medicul legist a constatat că prezintă la încheietura mâinii stângi o rană de trei centimetri lungime făcută cu un cuțit, două răni la șoldul stâng (profunde de cinci și, respectiv, doi centimetri) și alta deasupra genunchiului stâng. El a estimat că nu aceste răni nu au pus în pericol viața victimei, dar că au antrenat o incapacitate de muncă de șapte zile.

43. La 12 decembrie 2001, procurorul a depus la instanța corecțională din Diyarbakır actul de sesizare împotriva lui H.O. pentru agresiune cu armă albă, infracțiune prevăzută la art. 456 alin. (4) și 457 alin. (1) C. pen.

44. La 23 mai 2002, instanța de recurs din Diyarbakır l-a condamnat pe H.O. la pedeapsa cu amenda de 839 957 040 lire turcești plătitibilă în opt rate pentru agresarea reclamantei cu o armă albă.

6. Al șaselea act de violență comis de H.O. : amenințările făcute împotriva reclamantei

45. La 14 noiembrie 2001, reclamanta a depus plângere la Parchetul din Diyarbakır, pretinzând că H.O. a amenințat-o.

46. La 11 martie 2002, procurorul a estimat că susținerile formulate de partea în cauză nu constituiau dovezi tangibile care să permită procedura penală față de H.O.

7. Plângerea penală depusă de mama reclamantei la parchet cu privire la amenințările cu moartea făcute de H.O. și A.O.

47. La 19 noiembrie 2001, mama persoanei în cauză s-a plâns procurorului de amenințările constante pe care H.O., A.O. și apropiații lor le-au făcut împotriva ei și a fiicei ei, pretinzând, în special, că H.O. a avertizat-o că o va ucide pe ea, precum și pe copii ei și pe întreaga ei familie. Afirmând că acesta o hărțuia și că aducea atingere vieții ei private hoinărind în jurul domiciliului ei înarmat cu un cuțit și un pistol, ea a declarat că trebuia

considerat responsabil de toate neplăcerile pe care ea sau apropiații ei le-ar putea suferi și a reamintit faptele survenite la 29 octombrie 2001, dată la care reclamanta a fost lovită cu pumnii de H.O. (a se vedea supra). Pentru a da curs acestei plângeri, procurorul a cerut Direcției de siguranță din Diyarbakır întocmirea unui raport de anchetă după audierea reclamantei și a lui H.O.

48. Între timp, la 14 decembrie 2001, reclamanta a introdus o nouă acțiune de divorț la Judecătoria Diyarbakır.

49. La 23 decembrie 2001, câțiva polițiști l-au interogat pe H.O. despre susținerile formulate de soacra lui, susțineri pe care acesta le-a respins afirmând că aceasta se amesteca în căsnicia lor, că o incita pe fiica ei să ducă o viață destrăbălată și să îl amenințase. La 5 ianuarie 2002, poliția a interogat-o iarăși pe mama reclamantei, care a declarat că H.O. venea în fiecare zi la ușa ei cu câte un cuțit sau o armă de foc amenințând-o cu moartea pe ea, pe fiica și pe nepoții ei.

50. La 10 ianuarie 2002, H.O. a fost acuzat de amenințarea cu moartea, infracțiune prevăzută la art. 191 alin. (1) C. pen.

51. La 27 februarie 2002, mama reclamantei a sesizat din nou Parchetul din Diyarbakır pentru a se plânga de intensificarea amenințărilor făcute de H.O. și de apropierea acestuia, acuzându-i și de hărțuire și acte de intimidare prin telefon. Considerând că se află în pericol grav de moarte, ea a cerut poliției să îi pună telefonul sub ascultare și să ia măsuri împotriva lui H.O. În aceeași zi, Parchetul din Diyarbakır a solicitat direcției locale a companiei turcești de telecomunicații să-i prezinte lista tuturor numerelor de telefon de pe care au fost făcute apeluri către mama persoanei în cauză în cursul lunii precedente. Neprimind nici un răspuns la cerere, acesta a reînnoit-o la 3 aprilie 2002.

52. La 16 aprilie 2002, Judecătoria din Diyarbakır l-a interogat pe H.O. despre agresiunea cu arma albă pe care a comis-o asupra soacrei lui. Acesta a repetat declarațiile pe care le-a făcut poliției, adăugând că nu voia ca soția sa să se duca la soacra lui pentru că aceasta avea o viață dezordonată.

8. Omorul comis de H.O. asupra mamei reclamantei

53. Reclamanta locuia la mama ei după evenimentele din 29 octombrie 2001.

54. La o dată neprecizată, mama persoanei în cauză a angajat un transportator în vederea mutării mobilei sale la Izmir. Aflând acestea, H.O. ar fi declarat că o va găsi și o va uide indiferent de locul unde va merge. În ciuda acestei amenințări, mama reclamantei și-a încărcat mobila într-o camionetă a societății de transport la 11 martie 2002. Șoferul automobilului a făcut două drumuri între centrul de transfer al societății și domiciliul mamei persoanei în cauză. Se pregătea să-l facă pe al treilea când aceasta l-a rugat să conducă până la centrul de transfer și s-a așezat pe locul din față. În timpul drumului, un taxi al cărui șofer a apărat butonul de avarie s-a oprit în fața camionetei. Crezând că acesta îl va întreba despre o adresă, șoferul camionetei a oprit automobilul. Din taxi a ieșit H.O., a deschis portiera camionetei în partea în care era așezată mama reclamantei și, strigând că vrea să știe unde duce mobila, a tras un foc asupra acesteia, ucigând-o pe loc.

9. Urmărirea penală împotriva lui H.O.

55. La 13 martie 2002, Parchetul din Diyarbakır a depus la curtea cu jurați actul de sesizare pentru infracțiunea de omor împotriva lui H.O., infracțiune prevăzută la art. 449 alin. (1) C. pen.

56. În fața poliției, a procurorului și a instanței, H.O. a declarat că și-a ucis soacra pentru că voia să o antreneze și pe fiica ei în viața sa destrăbălată și că o incitase pe aceasta să se despartă de el luându-i copiii. El a pretins, de asemenea, că, în ziua în care au avut loc aceste evenimente, i-a cerut soacrei lui să-i spună unde era soția lui și unde voia să ducă mobila, iar aceasta i-a răspuns „să se ducă naibii, că ea pleacă cu fiica ei și ca va vinde mobila”. El a adăugat că și-a pierdut controlul și că a tras pentru a-și apăra onoarea și copiii.

57. Prin hotărârea definitivă din 26 martie 2008, curtea cu jurați din Diyarbakır l-a găsit pe H.O. vinovat de omor și port ilegal de armă de foc și l-a condamnat la închisoare pe viață. Arătând totuși că acuzatul a fost provocat de victima sa și că a avut o conduită bună în timpul procesului, a micșorat pedeapsa la 15 ani și 10 luni închisoare însoțită de o amendă de 180 lire noi turcești. Luând în considerare timpul pe care acuzatul l-a petrecut în arest preventiv și faptul că a fost introdus recurs împotriva hotărârii, a dispus eliberarea lui H.O.

58. Procedura de recurs este în prezent pe rolul Curții de Casație.

10. Evenimentele survenite după eliberarea lui H.O.

59. La 15 aprilie 2008, reclamanta a depus o plângere penală la Parchetul din Kemalpaşa (Izmir) pentru a fi transmisă la Parchetul general din Diyarbakır și a cerut autorităților să ia măsurile pentru a o apăra. Semnalând că fostul său soț¹ era liber și că la începutul lunii aprilie îl contactase pe M.M. – noul său partener, care lucra pe un șantier de construcție – pentru a-l întreba unde este ea, aceasta a arătat că i-a amenințat că îi omoară pe amândoi, după care M.M. a refuzat să-i dea adresa. Reamintind că H.O. i-a ucis deja mama, ea a declarat că nu va ezita să o ucidă și pe ea. Precizând că își schimba în mod constant domiciliul pentru ca H.O. să nu poată să o găsească, ea a solicitat autorităților de investigare să păstreze secretă adresa care este trecută în plângerea ei, precum și cea a noului său partener și să îl facă pe H.O. răspunzător de toate neplăcerile pe care ea sau apropiații ei le-ar putea suporta.

60. La 14 mai 2008, avocatul reclamantei a informat Curtea că fostul soț al clienței sale a fost eliberat și că a reînceput să o amenințe. Plângându-se că nu a fost luată nicio măsură în ciuda cererilor formulate de persoana în cauză, ea a cerut Curții să solicite guvernului pârât să asigure o protecție adecvată clienței sale.

61. Prin scrisoarea din 16 mai 2008, grefa a transmis această cerere Guvernului pentru observații și i-a solicitat să informeze Curtea despre măsurile pe care autoritățile interne au înțeles să le ia.

62. La 26 mai 2008, șeful Direcției de drept internațional și relații externe din cadrul Ministerului Justiției a adresat prin fax o scrisoare Parchetului din Diyarbakır cu privire la plângerile formulate de reclamantă la Curtea Europeană a Drepturilor Omului. Semnalând parchetului că persoana în cauză a făcut o cerere în fața Curții, el a solicitat informații cu privire la derularea executării pedepsei pronunțate împotriva lui H.O., la starea procedurii cu privire la plângerea penală depusă de reclamantă la Parchetul general din Kemalpaşa (Izmir) și la măsurile luate pentru protecția persoanei în cauză.

63. În aceeași zi, un procuror din cadrul Parchetului general din Diyarbakır a scris cabinetului guvernatorului acestui oraș pentru a-l invita să ia măsuri în vederea protejării reclamantei.

64. Prin scrisoarea din 28 mai 2008 adresată sub acoperirea Parchetului general din Diyarbakır Direcției de poliție centrală din Şehitler (Diyarbakır), un procuror (A.E.) a cerut poliției să îl citeze pe H.O. la cabinetul său pentru o anchetă.

65. La 29 mai 2008, A.E. l-a audiat pe H.O. cu privire la plângerea depusă de reclamantă. Acesta a negat că ar fi amenințat-o pe persoana în cauză și a declarat că aceasta a

¹ La o dată neprecizată, dar ulterioară decesului mamei sale, reclamanta a divorțat de H.O.

formulat aceste susțineri pentru a-l destabiliza la ieșirea din închisoare, că nu avea nimic împotriva ei, că se consacră apropiatilor și copiilor săi.

66. La 3 iunie 2008, A.E. a înregistrat declarația lui M.M., noul partener al reclamantei. Acesta a spus că H.O. l-a sunat pentru a-i cere adresa persoanei în cauză spunându-i intenția sa de a o uide. El a precizat că nu l-a întâlnit pe H.O., că nu a depus plângere împotriva lui, dar că a sunat-o pe reclamanta pentru a o informa de amenințările făcute de acesta.

67. Prin scrisoarea din 20 iunie 2008, Guvernul a informat Curtea că fostul soț al reclamantei nu și-a ispășit încă pedeapsa cu închisoarea și că autoritățile l-au eliberat în așteptarea procesului său pentru a evita o depășire a duratei maxime a arestului preventiv. El a spus, de asemenea, că cabinetul guvernatorului localității respective și parchetul general știau că reclamanta a depus plângere și că li s-a solicitat să ia măsuri pentru a o proteja.

68. Prin scrisoarea din 14 noiembrie 2008, avocatul persoanei în cauză a anunțat Curtea că viața clienței sale era expusă unui pericol imediat deoarece autoritățile nu au luat nici cea mai mică măsură pentru a o proteja împotriva fostului său soț. În aceeași zi, grefa Curții a transmis scrisoarea respectivă Guvernului, cerându-i informații cu privire la măsurile pe care le-a luat în vederea protejării reclamantei.

69. La 21 noiembrie 2008, Guvernul a arătat Curții că poliția a luat măsuri speciale pentru protejarea persoanei în cauză împotriva fostului ei soț, precizând în special că fotografia și amprente digitale ale acestuia au fost distribuite comisariatelor din regiune pentru a permite arestarea sa în cazul în care ar fi găsit în apropierea domiciliului reclamantei.

II. Dreptul și practica interne relevante

A. Dreptul și practica interne

70. Prevederile relevante din legislația internă aplicate de autoritățile judiciare în această cauză sunt expuse mai jos.

1. Codul penal

Art. 188

„Constrângerea altei persoane, prin forță sau amenințare, să facă sau să nu facă un lucru sau să autorizeze să facă ceva [...] se pedepsește cu închisoare de la 6 luni la un an închisoare și cu amenda de la 1 000 la 3 000 lire [...]”.

Art. 191 alin. (1)

„Amenințarea unei alte persoane, în afara cazurilor prevăzute de lege, cu un prejudiciu grav sau injust se pedepsește cu închisoarea de până la șase luni.

Art. 449

„Dacă omorul este comis asupra

a. Unui soț, soții, surori, frate, unei mame adoptive, copil adoptiv, soacre, cumnat sau nepot, se pedepsește cu închisoarea pe viață [...]”.

Art. 456 alin. (1), (2) și (4)

„Fapta prin care este cauzează altei persoane o vătămare corporală sau psihică fără intenția de a uide se pedepsește cu închisoare de la 6 luni la un an.

În cazul în care este pusă în pericol viața victimei sau se provoacă o incapacitate motrice sau senzorială permanentă, dificultăți de vorbire permanente sau răni permanente pe față, sau o vătămare a sănătății fizice sau mintale cu durata mai mare de 20 zile, sau o incapacitate de muncă cu aceeași durată, fapta se pedepsește cu închisoarea de la doi la cinci ani.

[...]

În cazul în care nu este provocată nicio vătămare a sănătății sau o incapacitate de muncă sau dacă vătămarea sănătății sau incapacitatea de muncă nu durează mai mult de zece zile, fapta se pedepsește cu închisoare de la 2 la 6 luni închisoare sau amenda de la 12 000 la 150 000 lire, cu condiția ca victima să facă plângere [...].”

Art. 457

„În cazul în care victima infracțiunii prevăzută la art. 456 este una din persoanele menționate la art. 449 sau în cazul în care fapta este comisă cu o armă, vizibilă sau ascunsă, sau cu un agent chimic toxic, pedeapsa va fi majorată cu până la jumătate din pedeapsa prevăzută.”

Art. 460

„În cazurile prevăzute la art. 456 și art. 459, în care declanșarea acțiunii publice este condiționată de existența unei plângeri [a victimei], retragerea acesteia înainte de pronunțarea hotărârii definitive duce la stingerea acțiunii publice”.

2. Legea privind protecția familiei (Legea nr. 4320 din 14 ianuarie 1998)

Art. 1

„Dacă este informată – de parchetul general sau de victimă – că un soț (soție), un copil sau alt părinte ce locuiește în domiciliul familial suferă violențe domestice, secția civilă a judecătoriei poate, având în vedere natura faptelor respective, să ia din oficiu, împotriva soțului autor al violențelor, una sau mai multe măsuri enumerate în continuare – sau măsuri similare dacă consideră oportun, și anume:

- a) un ordin de a se abține de la orice comportament violent sau amenințător asupra unui soț, copil sau alt părinte ce locuiește în domiciliul familial;
- b) un ordin de a părăsi domiciliul conjugal și de a-l lăsa în proprietatea soțului și, după caz, a copiilor, și de a sta departe de acest domiciliu și de locul de muncă al soțului și, după caz, al copiilor;
- c) un ordin de a se abține de a cauza daune bunurilor soțului (sau bunurilor copiilor sau al celorlalți părinți ce locuiesc în domiciliul familial);
- c) un ordin de a se abține de a folosi mijloace de comunicare pentru a tulbura liniștea soțului sau a copiilor sau a celorlalți părinți ce locuiesc în domiciliul familial;
- e) un ordin de a preda armele aflate în posesia sa forțelor de ordine în funcție de tipul sau destinația lor;
- f) un ordin de a nu se prezenta la domiciliul familial după ce a consumat băuturi alcoolice sau alte produse stupefiante și de a nu face uz de asemenea produse în domiciliul familial.

Durata valabilității măsurilor menționate anterior nu poate depăși 6 luni. Ele pot fi însoțite de un aviz către soțul autor al violențelor că se expune unei arestări și unei pedepse cu închisoarea în cazul nerespectării obligațiilor sale. Acesta se poate vedea constrâns, cu titlu provizoriu, să plătească o pensie alimentară a cărei quantum trebuie stabilit ținând cont de nivelul de viață al victimei.

Cererile formulate în temeiul art. 1 nu fac loc plății cheltuielilor de judecată.”

Art. 2

„Tribunalul adresează un exemplar din ordonanța de protecție parchetului general, care controlează executarea acesteia cu ajutorul forțelor de ordine.

Incumbă forțelor de ordine să ancheteze din oficiu susținerile privind lipsa unei ordonanțe de protecție, chiar în absența unei plângeri a victimei, și să comunice imediat documentele relevante parchetului general.

Este de datoria parchetului general să declanșeze acțiunea publică în fața judecătoriei împotriva soțului (soției) care nu își îndeplinește obligațiile impuse printr-o ordonanță de protecție. Locul audierii și termenul scurt în care trebuie ținută sunt stabilite conform prevederilor Legii nr. 3005 cu privire la procedura de flagrant delict.

Soțul care nu își îndeplinește obligațiile impuse printr-o ordonanță de protecție primește o pedeapsă de la 3 la 6 luni închisoare pe lângă pedeapsa prevăzută în cazul în care neîndeplinirea acelor obligații constituie o infracțiune diferită”.

3. Normele din 1 martie 2008 de aplicare a Legii privind protecția familiei

71. Normele din 1 martie 2008 de aplicare a Legii nr. 4320/1998 stabilesc măsurile ce pot fi luate împotriva membrilor unei familii autori ai unor acte de violență, precum și procedurile și principiile ce guvernează aplicarea acestor măsuri, în vederea protejării membrilor familiei victime ale violenței domestice.

B. Dreptul internațional și elementele de drept comparat relevante

1. Poziția Națiunilor Unite în ceea ce privește problema violenței domestice și discriminarea asupra femeilor

72. Adoptată de Adunarea Generală a Națiunilor Unite în 1979, Convenția privind eliminarea tuturor formelor de discriminare față de femei (CEDAW) a fost ratificată de Turcia la 19 ianuarie 1986.

73. Acest instrument a definit discriminarea femeilor în felul următor:

„[...] orice diferențiere, excludere sau restricție bazată pe sex, care are drept efect sau scop să compromită ori să anihileze recunoașterea, beneficiul și exercitarea de către femei, indiferent de starea lor matrimonială, pe baza egalității dintre bărbat și femeie, a drepturilor omului și libertăților fundamentale, în domeniile politic, economic, social, cultural și civil sau în orice alt domeniu.”

În ceea ce privește obligațiile statelor, pasajele relevante din art. 2 al CEDAW se citesc astfel:

„Statele părți condamnă discriminarea față de femei sub toate formele sale, convin să ducă prin toate mijloacele adecvate și fără întârziere o politică vizând să elimine discriminarea față de femei și, în acest scop, se angajează:

[...]

e) să ia toate măsurile corespunzătoare pentru eliminarea discriminării față de femei de către o persoană, o organizație sau o întreprindere, oricare ar fi acestea;

f) să ia toate măsurile corespunzătoare, inclusiv prin dispozițiile legislative, pentru modificarea sau abrogarea oricărei legi, dispoziții, cutume sau practici care constituie o discriminare față de femei;

[...]

74. În opinia Comitetului pentru eliminarea discriminării față de femei (denumit în continuare „Comitetul CEDAW”), „violența bazată pe sex este o formă de discriminare care împiedică serios femeile să se bucure de aceleași drepturi și libertăți ca bărbații” și intră din această cauză sub incidența interzicerii prevăzută de art. 1 din CEDAW. Comitetul aranjează „actele private”² și „relele tratamente în familie”³ în categoria actelor de violență bazată pe sex.

Lupta împotriva violenței bazată pe sex impune statelor obligațiile enumerate în Recomandarea generală nr. 19, prin care figurează și datoria de „a lua toate măsurile juridice și altele necesare pentru a asigura femeilor o protecție eficientă împotriva violenței bazate pe sex”⁴, [...] în special sancțiuni penale, acțiuni civile și măsuri de despăgubire vizând protejarea femeilor împotriva tuturor tipurilor de violență”⁵. În observațiile finale cu privire la al patrulea și al cincilea raport periodic prezentate de Turcia, Comitetul CEDAW a reafirmat că violența față de femei constituia o formă de discriminare (a se vedea CEDAW/C/TUR/4-5 și cor. 1, 15 februarie 2005, pct. 28).

2. În plus, în observațiile sale generale cu privire la Recomandarea generală nr. 19, Comitetul CEDAW s-a exprimat în felul următor:

² A se vedea Comitetul pentru eliminarea discriminării față de femei, Recomandarea generală nr. 19, Violența față de femei (1992) ONU doc. CEDAW/C/1992/L.1Add. 15, pct. 24a.

³ *Ibidem*, pct. 24 b); a se vedea și pct. 24 r).

⁴ *Ibidem*, pct. 24t).

⁵ *Ibidem*, pct. 24t) și i); a se vedea, de asemenea, pct. 24r) în ceea ce privește măsurile necesare eliminării violențelor din familie.

„[...] 6. Primul articol din Convenție definește discriminarea față de femei. Această definiție include violența bazată pe sex, adică violența exercitată asupra unei femei pentru că este femeie sau care atinge în mod special femeia. Ea înglobează actele care provoacă chinuri sau suferințe de ordin fizic, mintal sau sexual, amenințarea cu aceste acte, constrângerea sau alte privări de libertate. Violența bazată pe sex poate încălca prevederile particulare ale Convenției, chiar dacă aceste prevederi nu menționează în mod expres violența.

7. Violența bazată pe sex, care compromise sau anulează folosirea drepturilor individuale și a libertăților fundamentale de către femei în virtutea principiilor generale de drept internațional sau a convențiilor particulare cu privire la drepturile omului, constituie o discriminare, în sensul primului articol al Convenției.

[...]

Observațiile cu privire la anumite prevederi din Convenție

[...]

Art. 2 f), 5 și 10 c)

11. Atitudinile tradiționale făceau din femeie un obiect de supunere sau le atribuiau un rol stereotipat perpetuând folosirea răspândită a violenței sau a constrângerii, în special violențele și proastele tratamente în familie, căsătoriile forțate, omorul soților pentru neplata zestre, atacurile cu acid, excizie. Asemenea opinii și practici pot justifica violența bazată pe sex ca formă de protecție sau de control asupra femeii. Această violență aduce atingere integrității fizice și mintale a femeilor, le împiedică să se bucure de libertățile și drepturile fundamentale, să le exercite și să le cunoască ca fel ca și bărbații. În timp ce această observație are legătură cu violența efectivă și cu amenințările de violență, aceste consecințe subiacente ale violenței bazate pe sex contribuie la închiderea femeilor în roluri subordonate și la menținerea nivelului lor scăzut de participare politică, de educație, de calificare și de muncă.”

76. Din constatările în cauza *A.T. împotriva Ungariei* (adoptate la 26 ianuarie 2005), în care autorul comunicării, A.T., pretindea că, încă din 1998, era victima unor violențe fizice și amenințări din partea concubinului ei, tatăl celor doi copii, Comitetul CEDAW a recomandat Ungariei să „garanteze integritatea fizică și mintală a A.T. și a familiei sale”, să-i ofere un loc sigur pentru a locui împreună cu copiii săi, să se asigure că primește o pensie alimentară și asistența juridică solicitat, precum și o indemnizație proporțională cu vătămările fizice și mentale cauzate și cu gravitatea încălcărilor acestor drepturi. În plus, comitetul a formulat pentru Ungaria un număr de recomandări generale care vizează să îmbunătățească protecția femeilor împotriva violenței familiale, în special prin amplasarea unor dispozitive de anchetă și de proceduri juridice și judiciare eficiente precum și prin creșterea numărului resurselor consacrate serviciilor de tratament și de sprijin.

77. În cauza *Fatma Yıldırım împotriva Austriei* (decizia din 1 octombrie 2007), unde dna Yıldırım a fost omorâtă de către soțul ei, Comitetul CEDAW a constatat că statul parte nu și-a îndeplinit obligația de diligență de protecție a victimei. În consecință, a concluzionat că acesta nu și-a achitat obligațiile în temeiul art. 2 lit. a) și c)-f) și art. 3 din convenție interpretate în lumina primului articol din acest text, precum și a Recomandării generale a comitetului nr. 19, și că nu a respectat drepturile corelative ale lui Fatma Yıldırım la viață și la integritatea fizică și mentală.

78. Art. 4 c) din Declarația Adunării generale a Națiunilor Unite cu privire la eliminarea violenței față de femei (1993) solicită statelor să „acționeze cu diligența dorită pentru a preveni actele de violență față de femei, să ancheteze aceste acte și să le pedepsească conform legislației naționale, fie că sunt comise de stat sau de persoane particulare”.

79. În cel de-al treilea raport prezentat la 20 ianuarie 2006 Comisiei drepturilor omului a Consiliului economic și social al Organizației Națiunilor Unite, raportorul special privind violența față de femei a concluzionat existența unei norme de drept internațional cutumiar „care obligă statele să prevină actele de violență față de femei și să reacționeze cu diligența cerută” [traducerea grefei].

2. Consiliul Europei

80. În Recomandarea Rec(2002)5 din 30 aprilie 2002 privind protecția femeilor împotriva violenței, Comitetul Miniștrilor Consiliului Europei a invitat în special statele să introducă, să dezvolte și/sau să îmbunătățească, după caz, politici naționale de combatere a violenței bazate pe siguranța maximă și protecția victimelor, susținerea și asistența,

modificarea dreptului penal și civil, sensibilizarea publicului, formarea specială a profesioniștilor confrunțați cu violența față de femei și prevenirea.

81. Comitetul Miniștrilor a recomandat în special statelor să incrimineze actele grave de violență comise asupra femeilor, cum sunt violențele sexuale și violul, abuzul de vulnerabilitate ce decurge dintr-o sarcină, o incapacitate de a se apăra, o vătămare a sănătății, o infirmitate sau o stare de dependență precum și abuzul de putere din partea autorului unor asemenea acte. Comitetul le-a solicitat, de asemenea, să asigure posibilitatea tuturor victimelor violențelor să introducă o acțiune în justiție, să prevadă posibilitatea introducerea unei acțiuni penale la cererea ministerului public, să îl încurajeze pe acesta din urmă să considere violența față de femei și copii un factor agravant sau decisiv în cazul începerii urmăririi penale în interes public, să ia, după caz, măsuri care să asigure protecția eficientă a victimelor împotriva amenințărilor și riscurilor de răzbunare și să vegheze, prin măsuri specifice, protecția drepturilor copilului în cursul procedurilor.

82. În ceea ce privește violența familială, Comitetul Miniștrilor a recomandat statelor să încadreze ca infracțiune orice violență comisă în sânul familiei, să ia în considerare posibilitatea de a lua unele măsuri pentru a permite în special autorităților judiciare, în vederea protejării victimelor, să adopte măsuri interimare pentru a împiedica autorul violențelor să intre în contact cu victima, să comunice cu ea sau să se apropie de ea, să locuiască în anumite locuri stabilite sau să frecventeze asemenea locuri, să incrimineze orice încălcare a măsurilor impuse agresorului de către autorități și să stabilească un protocol obligatoriu de intervenție pentru poliție și serviciile medicale și sociale.

3. Sistemul interamerican de protecție a drepturilor omului

83. În hotărârea pronunțată în cauza *Velásquez Rodríguez*, Curtea interamericană s-a exprimat în felul următor:

„Un stat își poate vedea răspunderea angajată pentru un act ilicit constituind o încălcare a drepturilor omului care, în principiu, nu îi este direct imputabil – de exemplu, pentru că autorul său este o persoană fizică sau pentru că nu a fost identificat –, nu pentru că a comis acel act, ci pentru că nu a dat dovadă de celeritatea necesară pentru prevenirea încălcării drepturilor sau pentru a răspunde conform exigențelor Convenției.⁶

84. Din punct de vedere juridic, principiul conform căruia acțiunile unei persoane particulare pot indica în ultimă instanță răspunderea statului se justifică prin nerespectarea de către acesta a obligației de a garanta protecția drepturilor omului impuse de art. 1 § 1 din Convenția americană a drepturilor omului⁷. Aplicând acest principiu, Curtea interamericană s-a pronunțat în repetate rânduri că statele își angajează răspunderea internațională atunci când le lipsește diligența pentru a preveni încălcările drepturilor omului, pentru a căuta și sancționa pe autorii lor sau pentru a furniza o despăgubire corespunzătoare familiilor victimelor.

85. Convenția interamericană din 1994 cu privire la prevenirea, sancțiunea și eliminarea violenței față de femei (Convenția de la Belém Do Pará) impune statelor obligații în materia eliminării violenței bazată pe sex. Această convenție este singurul tratat multilateral de protecția drepturilor omului în mod exclusiv consacrat combaterii violenței față de femei.

⁶ *Velásquez Rodríguez împotriva Honduras*, hotărârea din 29 iulie 1988, Inter-Am. Ct. H.R. (Cererea nr. 4/172).

⁷ Semnată la Conferința specializată interamericană cu privire la drepturile omului (San Jose, Costa Rica, 22 noiembrie 1969) Art. 1 din acest instrument prevede: „1. Statele părți se angajează să respecte drepturile și libertățile recunoscute în această Convenție și să garanteze exercitarea liberă și deplină oricărei persoane în funcție de competența lor, fără nicio distincție bazată pe rasă, culoare, sex, limbă, religie, opinii politice sau altele, originea națională sau socială, situația economică, nașterea sau orice altă condiție socială. În scopul acestei Convenții, orice ființă umană este o persoană”.

86. Subscriind abordării adoptate de Curtea interamericană în materia răspunderii statului pentru acțiunile sau inacțiunile persoanelor particulare, Comisia interamericană a hotărât, în cauza *Maria Da Penha împotriva Braziliei*⁸, că statul brazilian și-a angajat răspunderea în temeiul Convenției americane și al Convenției de la Belém Do Pará din lipsa diligenței cerute pentru prevenirea actelor de violență domestică și anchetarea acestor fapte. În plus, a considerat că Brazilia a încălcat drepturile reclamantei și nu și-a îndeplinit obligațiile (în special în temeiul art. 7 din Convenția de la Belém Do Pará, dispoziție care obligă statele să condamne toate formele de violență față de femei) din cauza pasivității și a toleranței față de violența suportată. În această decizie, Comisia s-a exprimat în felul următor:

„[...] departe de a constitui un caz izolat de toleranță din partea puterilor publice, prezenta cauză ilustrează, dimpotrivă, o practică generală. Încizând ochii asupra acestei situații, întreaga societatea întărește rădăcinile și factorii psihologici, sociali și istorici pe care se bazează și prosperă violența față de femei.

Violențele aplicate Maiei da Penha înscriindu-se într-un context generalizat de neglijență și pasivitate a statului în ceea ce privește urmărirea penală a agresorilor și condamnarea acestora, Comisia estimează că acesta nu numai că nu și-a îndeplinit obligația de urmărire penală și sancționare, dar nici obligația de prevenire a actelor degradante în prezenta cauză. Această ineficacitate generală și discriminatorie a aparatului judiciar are ca efect crearea unui climat propice violenței familiale deoarece societatea nu poate descoperi nici un semn al voinței puterilor publice care o reprezintă pentru a acționa eficient în vederea sancționării unor asemenea acte.”⁹

4. Elemente de drept comparat

87. Legislația a 11 state membre ale Consiliului Europei, adică Albania, Austria, Bosnia Herțegovina, Elveția, Estonia, Grecia, Italia, Polonia, Portugalia, San Marino și Spania, prevede continuarea urmăririi penale în ciuda retragerii plângerii victimei în cauzele de violență familială.

88. 27 state membre, adică Andora, Armenia, Azerbaijan, Belgia, Bulgaria, Cipru, Danemarca, Federația Rusă, Finlanda, Fosta Republică Iugoslavă a Macedoniei, Franța, Georgia, Germania, Irlanda, Luxemburg, Malta, Marea Britanie și Țara Galilor, Moldova, Republica Cehă, Serbia, Suedia, Turcia, Țările de Jos, Ucraina și Ungaria, acordă autorităților competente latitudinea pentru a se pronunța cu privire la problema continuării urmăririi penale împotriva autorilor violențelor familiale. Un număr important de sisteme juridice naționale stabilesc distincția dintre faptele pedepsite în urma unei acțiuni particulare (pentru care depunerea unei plângeri de către victimă este o condiție prealabilă) și cele care sunt pedepsite în urma acțiunii publice (care privesc în general infracțiuni mai grave pentru care urmăririle sunt considerate ca fiind de interes public).

89. Reiese din legislația și din practica celor 27 țări enumerate că menținerea urmăririi penale în caz de retragere a plângerii victimei rezultă din aprecierea Ministerului Public și că, în exercitarea acestei puteri de apreciere, acesta ține cont înainte de toate de problema dacă o asemenea măsură rezultă din interesul public. În unele din aceste țări, inclusiv Marea Britanie și Țara Galilor, Ministerul Public (*Crown Prosecution Service*) este obligat să ia în considerare un anumit număr de elemente pentru a se pronunța cu privire la menținerea urmăririi penale împotriva autorilor actelor de violență familială, în special gravitatea actelor respective, natura – fizică sau psihică – a daunelor cauzate victimei, problema dacă violențele au fost comise cu o armă și dacă autorul acestora a făcut amenințări după comiterea lor, eventuala premeditare a agresiunii, efectele – inclusiv psihologice – ale agresiunii asupra copiilor, riscul de recidivă pe care îl prezintă autorul violențelor, persistența amenințării asupra sănătății și siguranței victimei și cele ale oricărei persoane implicată sau care ar putea deveni implicată, starea actuală a relațiilor dintre agresor și victima sa, efectele pe care le-ar putea avea asupra acestora continuarea urmăririi penale împotriva voinței victimei, relațiile din trecut dintre aceasta și agresorul său – în special problema dacă au fost și alte episoade de

⁸ Cauza 12.051, Raport nr. 54/01, Inter-AmC. H.R., Raport anual 2000, OEA/Ser.L/V.II.111 Doc.20 rev. (2000)

⁹ *Maria da Penha împotriva Braziliei*, pct. 55 și 56.

violență, precum și antecedentele penale ale autorului agresiunii, în special violențele comise de acesta. Legislația acestei țări cere în mod expres ca decizia ce trebuie luată aduce un echilibru între drepturile victimei și cele ale copiilor în temeiul art. 2 și art. 8.

90. România pare a fi singurul stat care își bazează continuarea urmăririi penale exclusiv – și în toate circumstanțele – pe intenția/plângerea victimei.

C. Rapoartele privind violența familială și situația femeilor în Turcia

1. Avizul „Acoperișului purpuriu” (Mor Çatı Kadın Sığınağı Vakfı), fundație de adăpost pentru femei, în temeiul Legii nr. 4320 din 7 iulie 2007

91. Din raportul menționat reiese că Legea nr. 4320/2007 (supra, pct. 70) nu este încă pe deplin aplicată și că, chiar dacă numărul de ordonanțe de protecție și de ordonanțe președințiale pronunțate de instanțele care judecă litigii de familie a crescut în ultimii ani, anumite jurisdicții continuă să stabilească termene de judecată la două-trei luni după depunerea plângerii în cauzele privind femeile aflate în pericol de moarte. Autorii raportului estimează că această practică reflectă tendința magistraților și a Ministerului Public de a considera acțiunea prevăzută de Legea nr. 4320 ca o formă de acțiune de divorț, în ciuda faptului că această lege are ca obiectiv abilitarea lor să ia măsuri de urgență în favoarea femeilor care acționează pentru a-și proteja viața. Ei semnalează, de asemenea, că acestea se confruntă cu dificultăți pentru a pune în executare ordonanțele președințiale pronunțate de instanțe.

92. De altfel, raportul arată că, în cursul celor doi ani dinaintea publicării, numai 120 din cele 900 femei care s-au adresat fundației Mor Çatı și au luptat pentru exercitarea drepturilor recunoscute de Legea nr. 4320 au avut câștig de cauză. El indică faptul că fundația Mor Çatı a arătat unele probleme grave în aplicarea acestei legi, care țin de faptul, în special, că violența familială este încă tolerată de poliție și atitudinea unor agenți care, încercând să medieze, iau partea bărbaților împotriva femeilor sau încearcă să le convingă să-și retragă plângerea. Raportul semnalează, de asemenea, că notificarea ordonanțelor președințiale pronunțate în baza Legii nr. 4320 către soți se confruntă cu serioase dificultăți, precizând că anumite femei dornice să lucreze cu Mor Çatı nu au putut obține executarea ordonanțelor pronunțate în favoarea lor deoarece soțul lor era polițist sau avea relații amicale cu comisariatul însărcinat cu controlul aplicării acestor ordonanțe.

93. Denunțând întârzierile excesive aduse pronunțării de ordonanțe președințiale, raportul indică faptul că acestea își au originea în înclinația autorităților judiciare de a asimila acuzațiile de violență domestică plângerilor articulate în sprijinul unei acțiuni de divorț și în bănuiala că femeile le formulează chiar dacă nu suferă abuzuri. Consideră nefondată teza conform căreia femeile se bazează în mod abuziv pe Legea nr. 4320, indicând că bărbații își asumă aproape toate sarcinile gospodărești și că, prin urmare, este de neconceput ca femeile să profite de Legea nr. 4320 dacă nu se confruntă cu nici un pericol de moarte. Semnalează, în cele din urmă, că ordonanțele președințiale sunt, în general, limitate și că instanțele refuză în principiu să extindă domeniul de aplicare.

2. Raportul de cercetare din 25 noiembrie 2005 privind aplicarea Legii nr. 4320 întocmit de Centrul de informare cu privire la drepturile femeilor și punerea lor în aplicare (KA-MER) al Baroului din Diyarbakır

94. Raportul indică faptul că violența face parte din cultura turcă și că este tolerată în numeroase domenii ale vieții. Raportează un studiu realizat asupra acțiunilor introduse în fața

instanțelor civile din Diyarbakır, atât în fața unui judecător (*sulh hukuk mahkemesi*), cât și în fața unui complet de trei judecători (*asliye hukuk mahkemesi*). Acest studiu arată că, începând cu 1998 – an în care Legea nr. 4320 a intrat în vigoare – și până în septembrie 2005, 183 acțiuni bazate pe această lege au fost introduse în fața acestor jurisdicții, care au dispus diverse măsuri în 104 din aceste cauze și au concluzionat, în alte 79 de cauze, în lipsa unor motive care să justifice emiterea unei ordonanțe, respingerea plângerii sau lipsa lor de competență.

95. Raportul semnalează că, în ciuda importanței problemei violenței familiale, Legea nr. 4320 este foarte rar invocată, fie pentru că este puțin cunoscută de locuitorii din regiune, fie pentru că aceștia dau dovadă de o profundă neîncredere în forțele de ordine. El precizează că întârzierile aduse emiterii de ordonanțe și lipsa controlului executării lor de către autorități constituie dificultățile cele mai importante.

96. Mai adaugă că unul din obstacolele care împiedică femeile să invoce legea respectivă rezidă în ostilitatea polițiștilor față de victimele violențelor familiale care se prezintă la comisariate. Precizează că femeile care merg cu plângeri privind asemenea acte *se lovesc de atitudinea agenților înclinați să considere problema venind din sfera familială privată, domeniu în care sunt reticenți să intervină*.

97. Raportul formulează recomandări ce vizează îmbunătățirea punerii în aplicare a Legii nr. 4320 și consolidarea protecției victimelor violențelor familiale.

3. Statisticile stabilite de serviciul de asistență telefonică de urgență KA-MER din Diyarbakır în perioada 1 august 1997 - 30 iunie 2007

98. Raportul de informații statistice a fost întocmit după întâlnirile cu 2 484 femei. Reiese că toate reclamantele au suferit violențe psihologice, că aproximativ 60% dintre ele au fost și victime ale unor violențe fizice, că vârsta cea mai atinsă este cea de 20-30 ani (43%) și că 57% dintre aceste femei sunt căsătorite. În raport se arată, de asemenea, că majoritatea victimelor sunt analfabete sau cu puțină educație și că 78% dintre ele sunt de origine kurdă. Aflăm din raport că 91% dintre femeile care au recurs la serviciul de asistență telefonică de urgență sunt din Diyarbakır și că 85% dintre victime nu au venituri proprii.

4. Raportul publicat în 2004 de către Amnesty International sub titlul „Turcia: femeile și violența în cadrul familiei”

99. Raportul arată că statisticile cu privire la amploarea violenței împotriva femeilor în Turcia sunt rare și puțin fiabile, semnalând totuși că, în acest caz, cultura violenței supune femeile la o dublă amenințare, cea de a fi victime și cea de a fi private de un acces efectiv la justiție. Raportul subliniază că femeile ce aparțin categoriilor vulnerabile, cum sunt cele sărace sau cele care fug de un conflict sau de o catastrofă naturală, sunt în mod special amenințate, precizând, în această privință, că, în sud-estul țării, multe din crimele împotriva femeilor rămân nepedepsite.

100. Raportul mai arată că apărătorii drepturilor femeilor luptă împotriva mentalității anturajului care tolerează violența față de ele, contra numeroaselor instanțe, responsabili guvernamentali și decidenți. Semnalează faptul că legislația nu mai garantează tratamentele discriminatorii de când a fost reformată, dar că mentalitățile continuă să influențeze femeile pentru a se conforma unor tipuri de comportament, ceea ce restrânge alegerile ce li se oferă.

101. Raportul constată, la toate nivelele sistemului represiv, lipsa unui răspuns prompt și riguros la plângerile depuse de femeile victime ale violului, agresiunii sexuale sau altor forme de violență în cadrul familiei lor. Arată că polițiștii sunt reticenți să prevină actele de violență familială și să ancheteze, în special, cazurile de moarte violentă a femeilor și că procurorii refuză adesea să deschidă anchete asupra cazurilor de violență domestică sau să dispună măsuri de protecție pentru femeile amenințate de familia sau comunitatea lor.

Semnaleză că poliția și magistrații nu fac nimic pentru a asigura respectarea măsurilor judiciare impuse bărbaților, în special în materie de protecție a victimelor, și că, atunci când sunt condamnați, ei beneficiază de o clemență nejustificată sub pretextul că victimelor lor i-au „provocat” sau din alte motive la fel de contestabile.

102. Raportul arată că femeile se lovesc de numeroase obstacole atunci când încearcă să apeleze la justiție și să se apere de violențe. Semnaleză că un număr mare de polițiști estimează că rolul lor constă în „reconcilierea soților” și că refuză să ancheteze plângerile depuse de femei. Precizează că acestea, în special în regiunile rurale, sunt frecvent în incapacitatea de a depune plângere pentru că nu se pot îndepărta de cartier pentru că se expun unei supravegheri strânse, unor critici și, în unele cazuri, unor violențe.

103. În plus, deși unele instanțe par să fi pus reforma în aplicare, libertatea de apreciere de care dispune permite persoanelor răspunzătoare pentru violențele conjugale să continue să beneficieze de o clemență nejustificată. Condamnările sunt adesea atenuate, după bunul plac al judecătorilor, pentru care „provocarea agravată” împotriva datinii, tradiției sau onoarei rămâne o scuză acceptabilă.

104. În fine, raportul adresează guvernului turc și autorităților religioase și locale un număr de recomandări pentru a le incita să se sesizeze în ceea ce privește problema violenței familiale.

5. Raportul de cercetare a „crimelor de onoare” întocmit de asociația „Proiect justiție pentru toți” a Baroului Diyarbakır și Centrul de informare cu privire la drepturile femeilor și punerea lor în aplicare

105. Raportul menționat anterior și-a propus să examineze aspectele judiciare ale fenomenului „crimelor de onoare”. În acest scop, autorii săi au realizat un studiu cu privire la hotărârile pronunțate din 1999 până în 2005 de către curtea cu jurați din Diyarbakır și de jurisdicțiile pentru minori în vederea recensării cauzelor privind aceste crime aduse în fața justiției, precum și pentru analizării reacțiilor autorităților judiciare în privința lor, a strategiilor de apărare urmate de acuzați, a rolului jucat de structurile sociale (consilii de familie și datină) și a motivelor autorilor. În perioada respectivă, au recensat 59 cazuri care au dus la pronunțarea unei hotărâri în justiție, privind 71 victime (omor sau violențe) și 81 acuzați.

106. Reiese din concluziile acestui raport că, în cauzele în care victimele erau de sex masculin, acuzatele s-au apărut afirmând că au fost violate, agresate sexual sau că le-a fost răpit unul din apropiați ori că au fost incitate să se prostitueze și că, în cauzele în care victimele erau de sex feminin, acuzații au declarat în apărarea lor că acestea au vorbit cu alți bărbați, s-au prostituat sau au comis un adulter. Circumstanțe atenuante de provocare nejustificată au fost reținute în 46 decizii. S-a făcut aplicarea art. 59 din Codul penal turc – dispoziție care autorizează magistrații să aprecieze în mod suveran existența unor circumstanțe atenuante – în 61 decizii de condamnare.

În drept

I. Cu privire la admisibilitate

107. Guvernul ridică două excepții de inadmisibilitate.

1. Cu privire la pretinsa nerespectare a termenului de șase luni prevăzut de art. 35 § 1 din convenție.

108. Guvernul susține că cererea a fost introdusă după termenul de șase luni în ceea ce privește evenimentele ce au avut loc înainte de 2001. El pledează că plângerile privind perioada 1995 – 2001 să fie respinse pentru întârziere și că, în cazul în care reclamanta a estimat că deciziile autorităților interne privind evenimentele survenite în această perioadă îi cauzau prejudicii, ar fi trebuit să sesizeze Comisia sau Curtea consecutiv intrării în vigoare a Protocolului nr. 11 în termen de șase luni din ziua în care fiecare din ele a fost pronunțată.

109. Persoana în cauză afirmă că a introdus cererea în termen de șase luni care au urmat comiterii faptelor litigioase. În opinia ei, acestea formează un ansamblu și nu trebuie examinate în mod separat.

110. Curtea reamintește că regula celor șase luni are ca obiect să asigure securitatea juridică și să vegheze ca cauzele litigioase privind convenția să fie examinate într-un termen rezonabil [a se vedea *Kenar împotriva Turciei*, nr. 67215/01 (dec.), 1 decembrie 2005]. În jurisprudența sa constantă, termenul de șase luni începe să curgă de la data actului atacat atunci când nu există recurs în ordinea juridică internă.

111. În această privință, Curtea arată că prima din multiplele agresiuni și amenințări fizice de care H.O. s-a făcut vinovat față de reclamantă și de mama acesteia a avut loc la 10 aprilie 1995. Actele de violență comise de acest individ au cauzat moartea mamei persoanei în cauză și i-au provocat reclamantei suferințe și dureri intense. Conștientă de caracterul discontinuu al evenimentelor în litigiu, Curtea consideră totuși că climatul de violență în care persoana în cauză și mama ei au trăit mult timp trebuie văzut nu ca o succesiune de incidente separate și distincte, ci ca o serie de fapte conexe care trebuie examinate împreună.

112. Acestea fiind spuse, Curtea observă că reclamanta și-a introdus cererea într-un termen de șase luni din ziua în care mama sa a fost ucisă de H.O. și consideră că, în acel moment, când și-a dat seama de incapacitatea autorităților de a-l împiedica pe fostul soț să comită noi violențe, a realizat caracterul lipsit de eficiență al căilor de atac disponibile în ordinea juridică internă. În lipsa unor elemente care să indice că persoana în cauză a întârziat să-și introducă cererea imediat ce a realizat că plângerile nu i-ar putea fi remediate, Curtea consideră că termenul de șase luni a început să curgă mai devreme, la 13 martie 2002 (supra, pct. 54). În orice caz, nu putem spune că violențele suferite de reclamantă au încetat deoarece H.O. a continuat să-i amenințe viața și liniștea.

113. Ținând cont de particularitățile prezentei cauze, trebuie să se considere că reclamanta și-a introdus cererea în termenul de șase luni prevăzut de art. 35 § 1 din convenție. În consecință, Curtea respinge excepția preliminară a Guvernului de nerespectare a termenului de șase luni.

2. Cu privire la pretinsa neepuizare a căilor de atac interne

114. Afirmând că persoana în cauză și mama sa și-au retras plângerile de mai multe ori, act ce a antrenat încetarea urmăririi penale față de H.O., Guvernul susține că reclamanta nu a epuizat căile de recurs interne. Pretinde, de asemenea, că aceasta nu s-a prevalat de protecția pe care i-o oferea legea nr. 4320 și că a împiedicat procurorul să acționeze în fața instanțelor care judecă litigii de familie retrăgându-și plângerile. Semnalează că ea ar fi putut face uz de căile de atac administrative și civile, a căror eficacitate a fost recunoscută de Curte în cauze anterioare (în această privință, face trimitere la hotărârea *Aytekî împotriva Turciei*, 23 septembrie 1998, *Culegere de hotărâri și decizii* 1998-VII). În sfârșit, bazându-se pe hotărârile pronunțate de Curte în cauzele *Ahmet Sadîk împotriva Greciei* (15 noiembrie 1996, pct. 34, *Culegere* 1996-V) și *Cardot împotriva Franței* (19 martie 1991, pct. 30, seria A nr. 200), anticipează că, în fața instanțelor interne, persoana în cauză nu a formulat, pe fond,

plângerile de discriminare ridicate în fața Curții, motiv pentru care plângerile respective trebuie declarate inadmisibile.

115. Reclamanta susține că și-a epuizat căile de atac interne disponibile și că acestea s-au arătat inefficiente deoarece autoritățile nu au reușit să protejeze viața mamei sale și să-l împiedice pe H.O. să le supună la proaste tratamente. Afirmând că Legea nr. 4320 a intrat în vigoare la 14 ianuarie 1998 și că multe din faptele pe care ea le reclamă au fost comise înainte de această dată, persoana în cauză respinge teza Guvernului conform căreia ea nu s-a prevalat de recursurile pe care le oferea această lege și precizează că dreptul intern nu prevedea nici un mecanism de protecție împotriva violenței domestice înainte de adoptarea legii respective. Ea subliniază că, în ciuda numeroaselor plângeri pe care le-a adresat parchetului general, autoritățile nu au luat niciuna din măsurile prevăzute de lege pentru protejarea vieții și liniștii ei și a mamei ei.

116. Curtea arată că problema centrală care se pune cu privire la epuizarea căilor de atac interne este cea de a ști, pe de o parte, dacă reclamanta a făcut uz de căile de drept disponibile în ordinea juridică internă, în special de cele prevăzute de Legea nr. 4320, și, pe de altă parte, dacă autoritățile turcești ar fi trebuit să continue urmărirea penală împotriva soțului persoanei în cauză deși victimele și-au retras plângerile. Aceste probleme fiind legate în mod indisolubil de cea de a ști dacă căile de atac interne au fost suficient de eficiente pentru protejarea efectivă a reclamantei și a mamei sale împotriva violențelor suferite în cadrul familiei lor, Curtea decide să le unească și să le examineze în cadrul art. 2, art. 3 și art. 14 din convenție (a se vedea, între altele, *Şemsi Önen împotriva Turciei*, nr. 22876/93, pct. 77, 14 mai 2002).

117. Având în vedere cele menționate anterior, Curtea consideră că cererea nu este în mod vădit nefondată în sensul art. 35 § 3 din convenție. Curtea subliniază, de asemenea, că acesta nu prezintă nici un alt motiv de inadmisibilitate. Prin urmare, trebuie să fie declarată admisibilă.

II. Cu privire la pretinsa încălcare a art. 2 din convenție

118. Reclamanta pretinde că nerespectarea de către autorități a obligației lor de a proteja viața mamei sale, ucisă de fostul ei soț, a dus la încălcarea art. 2, ale cărui prevederi relevante se citesc în felul următor:

„1. Dreptul la viață al oricărei persoane este protejat prin lege. Moartea nu poate fi cauzată cuiva în mod intenționat, decât în executarea unei sentințe capitale pronunțate de un tribunal când infracțiunea este sancționată cu această pedeapsă prin lege [...]”

A. Argumentele părților

1. Reclamanta

119. Persoana în cauză susține că societatea și autoritățile turcești tolerează actele de violență familială și că autorii lor beneficiază de impunitate. În această privință, ea arată că, în ciuda numeroaselor plângeri pe care le-a adresat Parchetului general din Diyarbakır, puterile publice nu au luat niciuna din măsurile prevăzute de Legea nr. 4320 pentru protejarea vieții și liniștii ei și a mamei ei, subliniind dimpotrivă că au încercat să le convingă să-și retragă plângerile împotriva lui H.O., că nu au reacționat la amenințările cu moartea făcute de acesta și că le-au lăsat la mila agresorului lor.

120. Reclamanta semnalează că, la 27 februarie 2002, mama ei s-a plâns autorităților de cercetare penală de amenințările cu moartea făcute de H.O. și că acestea nu au făcut nimic

pentru a-i proteja viața. Ea consideră că faptul că autoritățile nu au luat în serios acuzațiile mamei demonstrează că violența domestică este tolerată de societate și de autoritățile turcești.

121. Ea anticipează că pedeapsa pronunțată pentru H.O. pentru omor este mult prea ușoară decât cea pronunțată în mod normal pentru acest tip de crimă, că nu are un caracter descurajator și că lejeritatea sa se explică prin faptul că acesta a justificat uciderea soacrei prin nevoia de a-și apăra onoarea în fața curții cu jurați. Ea arată că jurisdicțiile represive turcești au ca practică atenuarea pedepselor pronunțate pentru crimele „de onoare”, pentru care autorii primesc pedepse foarte ușoare, fiind chiar scutiți de orice sancțiune.

2. *Versiunea Guvernului*

122. Guvernul afirmă că administrația publică locală a luat măsuri imediate și concrete pentru a da curs acuzațiilor formulate de reclamantă și de mama acesteia, precizând că le-au înregistrat cererile imediat ce li s-au adresat, că le-au supus unor examene medicale, că au audiat martori, că au anchetat la fața locului unde au avut loc agresiunile și că au transmis plângerile autorităților judiciare competente. În opinia acestuia, H.O. a fost arestat și condamnat de instanțele penale de fiecare dată când gravitatea actelor sale a justificat asemenea măsuri. Aceste măsuri au fost luate câte mai repede cu putință, autoritățile au dovedit diligență, s-au arătat atente la plângerile victimelor și nu au fost acuzate de neglijență.

123. Retrăgându-și plângerile, reclamanta și mama ei au împiedicat urmărirea penală împotriva lui H.O., contribuind astfel la nepedepsirea acestuia. Niciun element din dosar nu ne face să ne gândim că persoana în cauză și mama ei și-au retras plângerile sub presiunea agresorului lor sau cea a procurorului care a instrumentat cauza. În circumstanțele din speță, în care faptele infracționale nu au antrenat o vătămare a sănătății sau incapacitate de muncă mai mare sau egală cu zece zile în sensul art. 456 alin. (4), art. 457 și art. 460 C. pen., exercitarea acțiunii publice împotriva autorului violențelor ar fi fost condiționată de depunerea sau menținerea plângerii victimei. În plus, majoritatea urmăririlor penale împotriva lui H.O. s-ar fi soldat cu eliberarea acestuia conform principiului *in dubio pro reo*. În aceste condiții, autoritatea judiciară nu era autorizată să separe familia pe care o formau reclamanta și H.O. pronunțând o condamnare împotriva acestuia, act ce ar fi adus atingere drepturilor lor în temeiul art. 8 din convenție.

124. Plângerea depusă de mama reclamantei la 27 februarie 2002 nu se distinge cu nimic de cele anterioare și arată un caracter general. Nu a cuprins nici un fapt tangibil sau indicație concretă care să dea de gândit că reclamanta era într-adevăr în pericol de moarte. Aceasta nu a solicitat protecție, limitându-se să ceară examinarea imediată a plângerii și luarea de măsuri împotriva ginerelui ei. După primirea acestei plângeri, autoritățile au înregistrat-o și au ținut la 27 mai 2002 o primă audiere, care a fost urmată de altele. În sfârșit, H.O. a fost ulterior recunoscut vinovat de uciderea mamei reclamantei și condamnat la o pedeapsă grea.

3. *Observațiile părții interveniente, Interights*

125. Bazându-se pe practica internațională, Interights susține că răspunderea statului poate fi angajată ca urmare a nerespectării de către autoritățile naționale a obligației de acțiune cu diligența necesară pentru prevenirea violențelor față de femei – inclusiv cele comise de persoane particulare – și de a ancheta asemenea acte, precum și de a urmări penal și sancționa pe autorii lor. Dreptul de a nu fi torturat și dreptul la viață având valoare de *jus cogens*, statul are obligația să facă dovada unei diligențe exemplare pentru anchetarea actelor respective și pentru urmărirea penală a agresorilor lor.

126. Autorii actelor de violență domestică utilizează în mod curent intimidarea și amenințarea pentru a-și împiedica victimele să denunțe faptele sau să le determine să-și retragă plângerile. Prin urmare, este de datoria statului – și nu a victimelor – să se asigure că

agresorii răspund de actele lor și nu rămân nepedepsiți. În practica internațională, calitatea de a acționa în vederea denunțării și urmăririi penale a violențelor domestice ar fi recunoscută nu numai victimelor, ci și unor diverse persoane. Am putea observa, de altfel, o tendință în creștere pentru menținerea acțiunii publice împotriva autorilor violențelor domestice, chiar și în cazul retragerii plângerii victimei, dacă există dovezi suficiente și dacă interesul public o cere. Aceste două elemente ar traduce tendința de abandonare a cerinței de participare a victimei la exercitarea acțiunii și la transferul către stat a întregii responsabilități a represiunii efective a violenței familiale.

127. Orice decizie individuală de închidere a dosarului nu ar aduce *ipso facto* încălcarea obligației de a acționa cu diligență cerută, încă o legislație sau practică care împiedică în mod sistematic realizarea unei anchete sau a unei proceduri deschise cu privire la actele de violență domestică în cazul retragerii plângerii victimei s-ar opune în mod necesar. Interpretată în lumina deciziei pronunțată de Comitetul CEDAW în cauza *Fatma Yildirim împotriva Austriei* (citată în partea cu privire la elementele de drept internațional relevante), această obligație ar impune statului nu numai să stabilească un cadru legislativ adecvat, ci și să se asigure că este aplicat și respectat în mod efectiv.

B. Motivarea Curții

1. Cu privire la pretinsa nerespectare a obligației de a proteja viața mamei reclamantei

a) Principii aplicabile

128. Curtea reiterează că art. 2 § 1 prima teză obligă statul nu numai să nu provoace cu intenție și nelegal moartea unei persoane, ci și să ia măsurile necesare pentru a proteja viața persoanelor aflate sub jurisdicția sa (a se vedea *L.C.B. împotriva Regatului Unit*, 9 iunie 1998, § 36, *Culegere* 1998-III). Obligația statului în această privință presupune datoria primordială de a proteja dreptul la viață prin implementarea unei legislații penale concrete să descurajeze atingerile aduse persoanei și care se bazează pe un mecanism de punere în aplicare conceput pentru prevenirea, eliminarea și sancționarea încălcărilor. Acest lucru poate însemna, de asemenea, în anumite circumstanțe, însărcinarea autorităților cu obligația pozitivă de a lua în mod preventiv măsuri de ordin practic pentru protejarea individului a cărui viață este amenințată de actele criminale ale altor persoane [a se vedea *Osman împotriva Regatului Unit*, 28 octombrie 1998, pct. 115, *Culegere* 1998-VIII, citată dans *Kontrová împotriva Slovaciei*, nr. 7510/04, pct. 49, CEDO 2007-VI (extrase)].

129. Fără a pierde din vedere dificultățile poliției de a-și exercita atribuțiile în societățile contemporane, nici imprevizibilitatea comportamentului uman ori alegerile operaționale de făcut în ceea ce privește prioritățile și resursele, această obligație trebuie interpretată astfel încât să nu li se impună autorităților o povară insuportabilă sau excesivă. Orice presupusă amenințare împotriva vieții nu obligă autoritățile, în ceea ce privește convenția, să ia măsuri concrete pentru prevenirea realizării. Pentru a exista o obligație pozitivă, trebuie să se stabilească că autoritățile știau sau ar fi trebuit să știe pe moment că viața unei anumite persoane era în pericol în mod real și imediat ca urmare a actelor infracționale ale unui terț și că autoritățile, în cadrul atribuțiilor lor, nu au luat măsurile care, din punct de vedere, rezonabil, ar fi atenuat fără îndoială riscul. Un alt considerent relevant este necesitatea de a se asigura că poliția își exercită atribuția de a atenua și de a preveni criminalitatea respectând pe deplin căile legale și alte garanții ce limitează în mod legitim întinderea actelor sale de investigații infracționale și de trimitere a infractorilor în fața

justiției, inclusiv garanțiile prevăzute la art. 5 și art. 8 din convenție (*Osman*, citată anterior, pct. 116).

130. Curtea apreciază că, în fața susținerii că autoritățile nu și-au respectat obligația pozitivă de a proteja dreptul la viață în cadrul obligației de a preveni și sancționa atingerile contra persoanei, trebuie să se convingă că autoritățile menționate știau sau ar fi trebuit să știe imediat că viața unei sau mai multor persoane era în pericol în mod real și imediat ca urmare a actelor infracționale ale unui terț și că nu au luat, în cadrul atribuțiilor lor, măsurile care, din punct de vedere rezonabil, ar fi atenuat acest risc. De asemenea, având în vedere dreptul protejat de art. 2, esențial pentru economia convenției, este suficient ca reclamantul să arate că autoritățile nu au făcut tot ce se putea aștepta în mod rezonabil de la ele pentru a împiedica materializarea unui anumit risc imediat pentru viață, de care aveau sau ar fi trebuit să aibă cunoștință. Este vorba aici de o întrebare al cărei răspuns depinde de ansamblul circumstanțelor cauzei respective (*ibidem*).

b) Aplicarea principiilor sus-menționate în cazul de față

i. Obiectul cauzei

131. În continuare Curtea va cerceta dacă autoritățile naționale și-au îndeplinit obligația de a lua în mod preventiv măsuri de ordin practic pentru a proteja viața mamei reclamantei. În această privință, trebuie să stabilească dacă aceste autorități știau sau ar fi trebuit să știe pe moment că viața acestei persoane era amenințată în mod real și imediat ca urmare a actelor infracționale ale lui H.O. Astfel cum reiese din observațiile părților, problema crucială care se pune în speță este cea de a ști dacă autoritățile locale au făcut dovada diligenței necesare pentru prevenirea actelor de violență realizate împotriva persoanei în cauză și a mamei sale, în special luând în privința lui H.O. măsuri adecvate cu caracter sancționator sau preventiv în pofida faptului că victimele și-au retras plângerea.

132. Totuși, înainte de începerea acestei examinări, Curtea ține să sublinieze că violența domestică este un fenomen care poate lua diverse forme – agresiuni fizice, violențe psihologice, insulte – și care nu este limitat la cazul de față. Este vorba aici de o problemă generală comună tuturor statelor membre, care nu apare oricând deoarece se înscrie adesea în cadrul rapoartelor personale sau al cercurilor restrânse și care nu le privește exclusiv pe femei. Bărbații pot și ei face obiectul unor violențe domestice, precum și copiii, care sunt adesea victime în mod direct sau indirect. Curtea va ține seama de gravitatea acestei probleme examinând faptele cauzei.

ii. Cu privire la problema dacă autoritățile locale erau în măsură să prevadă agresiunea mortală comisă de H.O.

133. În speță, Curtea observă că relația dintre reclamantă și soțul său a fost dificilă încă de la început, că dezacordurile dintre ei l-au făcut pe acesta să recurgă la violență și că mama persoanei în cauză s-a interpus pentru a-și proteja fiica, devenind astfel o țintă pentru H.O. care îi reproșa că este la baza problemelor sale conjugale (supra, pct. 28). Trebuie reamintite anumite evenimente și modul în care autoritățile au reacționat.

i. La 10 aprilie 1995, H.O. și A.O. le-au provocat persoanei în cauză și mamei acesteia lovituri care au dus la răni grave și le-au amenințat cu moartea. După ce au depus plângere, victimele s-au retras, ceea ce a dus la încetarea urmăririi penale față de H.O. și A.O. (supra, pct. 9-11);

ii. La 11 aprilie 1996, H.O. a lovit-o pe soția sa aproape mortal. Arestat preventiv, el a făcut obiectul unor noi urmăriri penale pentru lovituri și răniri. Totuși, reclamanta și-a retras plângerea când acesta a fost eliberat și urmărirea penală față de el a încetat (supra, pct. 13-19);

iii. La 5 februarie 2008, H.O. și-a agresat soția și soacra cu o armă albă. Toți trei au fost grav răniți, dar procurorul a decis să claseze cauza în lipsa unor dovezi suficiente (supra, pct. 20 și 21);

iv. La 4 martie 1998, H.O. a rănit-o grav pe persoana în cauză și pe mama acesteia lovindu-le cu mașina. Reiese din raportul medical întocmit cu această ocazie că rănilor provocate reclamantei au antrenat o incapacitate de muncă de șapte zile și că cele provocate mamei acesteia au fost aproape mortale. În urma acestei agresiuni, victimele au cerut parchetului să le protejeze împotriva amenințărilor cu moartea făcute de H.O. și reclamanta a deschis procedura de divorț. După investigarea afirmațiilor lor, poliția a concluzionat că au fost făcute amenințări cu moartea de o parte și de alta, că mama persoanei în cauză a formulat aceste plângeri pentru a se răzbuna pe H.O. incitându-și fiica să se departe de el, iar forțele de ordine „își pierdeau vremea”. H.O. a fost urmărit pentru amenințare cu moartea și tentativă de omor, dar, după eliberarea sa (supra, pct. 31), persoana în cauză și mama acesteia și-au retras plângerea. De data aceasta, deși ministerul public a încetat urmărirea penală față de H.O. pentru amenințare cu moartea și lovire asupra reclamantei, curtea cu jurați din Diyarbakır l-a condamnat la o pedeapsă de trei luni închisoare – ulterior transformată în pedeapsă cu amendă – pentru provocarea de răni soacrei sale (supra, pct. 23-36);

v. La 29 octombrie 2001, după ce și-a vizitat mama, reclamanta a primit șapte lovituri cu pumnul din partea lui H.O. Acesta s-a prezentat la poliție, spunând că și-a agresat soția în timpul unor certuri a cărei cauză era soacra sa pentru că se amesteca în căsnicia lor. A fost eliberat după ce a fost audiat de poliție. Totuși, mama persoanei în cauză a cerut Parchetului general arestarea lui H.O., precizând că ea și fiica ei au fost constrânse să-și retragă plângerile sub amenințarea cu moartea și presiunile acestuia. În urma acestor evenimente, H.O. a fost găsit vinovat de agresiune cu arma albă și a primit o amendă (pct. 37-44);

vi. La 14 noiembrie 2001, H.O. a amenințat-o pe reclamantă. Datorită lipsei de dovezi tangibile, parchetul a clasat dosarul (supra, pct. 35 și 46);

vii. La 9 noiembrie 2011, mama reclamantei a depus o plângere la parchet, pretinzând că H.O. nu a încetat să facă amenințări față de ea și fiica ei și că era înarmat. Audiat de poliție, H.O. a fost din nou eliberat. Totuși, parchetul l-a acuzat de amenințare cu moartea (supra, pct. 37-49);

viii. La 27 februarie 2002, mama reclamantei a semnalat parchetului că amenințările făcute de H.O. și-au redublat intensitatea. Pretinzând că ea și fiica ei se aflau în pericol de moarte imediat, ea a reclamat măsuri coercitive împotriva lui H.O., care a fost audiat de poliție. Abia după uciderea mamei reclamantei, judecătoria l-a audiat pe H.O. cu privire la acuzații, pe care le-a respins declarând că nu voia ca soția sa să-și viziteze mama deoarece aceasta ducea o viață destrăbălată (supra, pct. 51-52).

134. Reiese din faptele descrise anterior că reclamanta și mama sa au suferit violențe de o intensitate crescândă din partea lui H.O. Gravitatea infracțiunilor comise de acesta justifică aplicarea măsurilor preventive, iar sănătatea victimelor – precum și siguranța lor – au fost amenințate în mod constant. Examinarea relațiilor dintre diverșii protagoniști ai cauzei arată clar că H.O. avea antecedente de violență familială și că riscul unor noi violențe era important.

135. În plus, autoritățile erau la curent cu situația victimelor. Mama persoanei în cauză s-a adresat Parchetului general din Diyarbakır pentru a-i semnala că se afla în pericol de moarte imediat și a-i cere să ia măsuri împotriva lui H.O., la care autoritățile au reacționat limitându-se să-l audieze pe H.O. cu privire la acuzațiile respective. La 11 martie 2002, două săptămâni mai târziu, mama persoanei în cauză a fost ucisă de H.O. (pct. 54).

136. Având în vedere cele menționate anterior, Curtea apreciază că autoritățile locale ar fi trebuit să prevadă faptul că H.O. era pe cale să comită o agresiune mortală. Ea nu poate

stabili cu certitudine dacă evenimentele s-au derulat altfel și dacă crima nu ar fi avut loc dacă autoritățile ar fi adoptat un comportament diferit, dar ea reamintește că lipsa unor măsuri rezonabile care să fi avut o șansă reală de a schimba cursul evenimentelor sau de a atenua prejudiciul cauzat este suficient să angajeze răspunderea statului (a se vedea *E. și alții împotriva Regatului Unit*, nr. 33218/96, pct. 99). În consecință, Curtea trebuie să cerceteze acum în ce măsură autoritățile au căutat să prevină uciderea mamei persoanei în cauză.

iii. Cu privire la problema de a ști dacă autoritățile au făcut dovada diligenței dorite pentru evitarea uciderii mamei persoanei în cauză

137. Guvernul susține că dreptul intern a obligat parchetul să abandoneze toate urmărirea penale începute față de H.O. imediat ce persoana în cauză și mama acesteia și-au retras plângerea. Guvernul anticipează că autoritățile nu puteau lua nicio măsură sub sancțiunea de încălcare a drepturilor victimelor în temeiul art. 8. Din partea sa, reclamanta pledează că ea și mama ei au fost incitate să-și retragă plângerile sub amenințările cu moartea și presiunile lui H.O.

138. Curtea reține, pentru început, că nu pare să existe un consens între statele contractante cu privire la problema menținerii acțiunii publice împotriva autorilor de violențe familiale în cazul în care victimele își retrag plângerea (supra, pct. 87 și 88). În schimb, autoritățile trebuie să mențină un just echilibru între drepturile victimelor în temeiul art. 2, art. 3 și art. 8 atunci când sunt chemate să decidă conduita ce trebuie avută în această privință. După examinarea practicilor respective ale statelor membre (supra, pct. 89), Curtea arată că, pentru a se pronunța cu privire la oportunitatea menținerii urmăririi penale, autoritățile țin cont în special de:

- gravitatea infracțiunii;
- natura vătămarilor – corporale sau psihologice – cauzate victimei;
- folosirea eventuală a unei arme;
- amenințările eventual făcute de autorul violențelor după agresiune;
- după caz, de caracterul premeditat al agresiunii;
- de posibilele efecte (inclusiv psihologice) ale agresiunii asupra copiilor din cămin;
- riscurile de recidivă pe care le prezintă agresorul;
- persistența pericolului ce amenință sănătatea și securitatea victimei sau pe cele ale persoanelor implicate sau susceptibile să fie implicate;
- starea relațiilor prezente dintre victimă și agresor, precum și posibilele efecte ale menținerii urmăririi penale împotriva voinței acesteia;
- relațiile din trecut dintre victimă și agresorul său, în special eventualele antecedente de violență;
- antecedentele penale ale agresorului, în special de eventualele sale antecedente de violență.

139. Având în vedere cele menționate anterior, se pare că, cu cât infracțiunea este mai gravă și riscul de recidivă mai mare, cu atât organele de urmărire penală au tendința să mențină acțiunea publică în interes general în ciuda retragerii plângerii victimei.

140. Arătând că Guvernul susține că autoritățile ar fi adus atingere vieții familiale ale reclamantei și ale soțului acesteia dacă ar fi încercat să-i separe și având în vedere că dreptul turcesc nu impune menținerea acțiunii publice dacă victima își retrage plângerea și că ea nu a suferit nicio incapacitate de muncă mai mare de zece zile, Curtea va cerceta dacă autoritățile locale au menținut echilibrul dorit între drepturile victimei în temeiul art. 2 și art. 8.

141. În această privință, Curtea notează că H.O. s-a arătat violent încă de la începutul relației sale cu persoana în cauză, că i-a provocat numeroase răni acesteia și mamei ei, că le-a supus la presiuni psihologice pentru a le inspira suferință și teroare, că a comis unele din agresiuni folosind arme mortale – pumnal sau pistol – și că nu a încetat niciodată să le

amenințe cu moartea pe aceste două femei. Venirile și plecările înarmat la domiciliul soacrei lui înainte de uciderea acesteia duc la gândul că și-a premeditat gestul (supra, pct. 47 și 54).

142. Curtea observă, de asemenea, că H.O. a atacat-o pe mama reclamantei pentru că o considera un obstacol între el și soția lui și că copiii lor trebuie să-și recunoască și ei calitatea de victime având în vedere că au suferit efectele psihologice ale violenței permanente preponderente în domiciliul familial. S-a arătat mai sus că noi violențe erau nu numai probabile, dar și previzibile având în vedere agresivitatea lui H.O., antecedentele sale judiciare, amenințările sale constante împotriva sănătății, precum și securitatea victimelor și animozitatea ce caracteriza relațiile dintre soți (supra, pct. 10, 13, 23, 37, 45, 47 și 51).

143. Curtea apreciază că autoritățile locale nu au acordat suficientă importanță faptelor expuse anterior atunci când au decis să încheie urmărirea penală față de H.O. Dimpotrivă, se pare că singura lor grijă a fost evitarea oricărei intervenții în ceea ce ele percepeau ca fiind o „problemă de familie” (supra, pct. 123). În plus, nimic nu arată că s-a ținut cont de motivele retragerii plângerilor persoanei în cauză și a mamei sale. Totuși, aceasta din urmă a precizat procurorului din Diyarbakır că a luat această decizie din cauza presiunilor exercitate de H.O. și a amenințărilor cu moartea făcute de el (supra, pct. 39). În plus, retragerea plângerilor a intervenit după arestarea lui H.O. și în momentul în care acesta a fost eliberat (pct. 9-12, 17-19, 31 și 35).

144. Arătând că Guvernul susține că autoritățile ar fi adus atingere drepturilor victimelor în temeiul art. 8 din convenție dacă ar fi intervenit din nou, Curtea reamintește că a concluzionat, într-o cauză de violență domestică similară, că nu pot estima inutil să intervină în ceea ce consideră ca fiind o „problemă privată” fără să-și încalce obligația pozitivă de a garanta reclamanților respectarea drepturilor lor (*Bevacqua și S. împotriva Bulgariei*, nr. 71127/01, pct. 83, 12 iunie 2008). Curtea reiterează, de asemenea, că o ingerință a autorităților în viața privată sau familială poate fi necesară pentru protecția sănătății sau a drepturilor unor terți sau pentru prevenirea săvârșirii unor infracțiuni în anumite circumstanțe (a se vedea *K.A. și A.D. împotriva Belgiei*, nr. 42758/98 și 45558/99, pct. 81, 17 februarie 2005). În speță, gravitatea riscurilor la care era expusă mama persoanei în cauză impunea o intervenție din partea lor.

145. Curtea deplânge că prevederile interne aplicabile la momentul respectiv – adică art. 456 § 4, art. 457 și art. 460 din vechiul Cod penal – au condiționat strict începerea acțiunii publice de menținerea plângerii victimei și că ministerul public nu a putut continua ancheta pentru că infracțiunile comise în speță nu au provocat vătămarea sănătății sau incapacitate de muncă de o durată mai mare de zece zile (supra, pct. 70). Curtea observă că, prin efectul coroborat al prevederilor respective și încetării urmăririi penale de către autorități față de H.O., mama persoanei în cauză a fost fără protecție împotriva pericolelor care îi amenințau viața sau siguranța. Cu alte cuvinte, cadrul legislativ în vigoare la acea vreme, în special dispoziția ce privea o vătămare a sănătății sau o incapacitate de muncă de o durată minimă de zece zile, nu putea cuprinde măsurile pe care statul le-ar fi putut lua pentru îndeplinirea obligației pozitive de introducere și aplicare într-un mod efectiv a unui sistem de pedepsire a tuturor formelor de violență familială și care oferă victimelor suficiente garanții. Ținând cont de gravitatea infracțiunilor de care s-a făcut H.O. vinovat în trecut, Curtea consideră că ministerul public ar fi trebuit să fie în măsură să mențină urmărirea penală în ciuda retragerii plângerilor victimelor [a se vedea în această privință Recomandarea Rec(2002)5 a Comitetului Miniștrilor, supra, pct. 80-82].

146. Constatând că cadrul legislativ constituia un obstacol pentru protecția efectivă a victimelor de violențelor domestice, Curtea trebuie să cerceteze de altfel dacă autoritățile locale au făcut dovada diligenței dorite pentru a proteja dreptul la viață al mamei reclamantei prin alte căi.

147. Curtea arată că, deși mama reclamantei s-a plâns de faptul că H.O. o hărțuia și îi încălca intimitatea pândind în jurul domiciliului ei înarmat cu un cuțit și un pistol (supra, pct. 47), poliția și parchetul nu l-au arestat și nu au luat alte măsuri adecvate atunci când au aflat că avea o armă cu foc și că a amenințat victima în mod violent (a se vedea *Kontrová*, citată anterior, pct. 53). Deși Guvernul anticipează că nu exista nicio dovadă tangibilă a unui pericol iminent pentru viața mamei persoanei în cauză, Curtea apreciază, în ceea ce o privește pe aceasta din urmă, că autoritățile nu par să fi evaluat riscurile la care H.O. o supunea și că au concluzionat că arestarea lui ar fi fost disproporționată. Dimpotrivă, se pare că au fost pur și simplu dezinteresate de această problemă. În orice caz, Curtea subliniază că, în cauzele de violențe familiale, drepturile agresorului nu pot fi mai mari decât drepturile victimelor la viață și la integritate fizică și mintală (a se vedea deciziile pronunțate de Comitetul CEDAW în cauzele *Fatma Yıldırım împotriva Austriei* și *A.T. împotriva Ungariei*, citate anterior, pct. 12.1.5 și, respectiv, 9.3).

148. În plus, statul având obligația pozitivă de punere în aplicare în mod preventiv a unor măsuri de ordin practic pentru protejarea individului a cărui viață este amenințată, ne puteam aștepta de la autorități care se confruntă cu un suspect cunoscut pentru comiterea unor acte de violență să adopte dispoziții speciale pentru a asigura mamei persoanei în cauză o protecție adecvată în raport cu gravitatea situației. În acest scop, procurorul sau judecătorul competent ar fi putut dispune din oficiu una sau mai multe măsuri de protecție prevăzute la art. 1 și art. 2 și Legea nr. 4320 (supra, pct. 70). Ar fi putut, de asemenea, emite o ordonanță președințială interzicându-i lui H.O. să intre în contact cu mama reclamantei, să-i vorbească, să se apropie de ea sau să meargă în anumite locuri [a se vedea, în această privință, Recomandarea Rec(2002)5 a Comitetului Miniștrilor, supra, pct. 82). Totuși, pentru orice răspuns la numeroasele cereri de protecție formulate de victimă, forțele de ordine și judecătoria s-au mulțumit să înregistreze declarațiile lui H.O. înainte de a-l elibera (supra, pct. 47-52). Autoritățile au lăsat să treacă aproape două săptămâni fără să reacționeze altfel decât prin audieri atunci când H.O. a ucis-o pe mama persoanei în cauză cu un foc de armă.

149. În aceste condiții, Curtea a concluzionat că nu se poate considera că autoritățile au făcut dovada diligenței impuse. Nu și-au îndeplinit obligația pozitivă de a proteja viața mamei persoanei în cauză în temeiul art. 2 din convenție.

2. Cu privire la eficacitatea anchetei penale efectuată asupra împrejurărilor decesului mamei reclamantei

150. Curtea reamintește că obligațiile pozitive enunțate în prima teză a art. 2 din convenție implică și obligația de introducere a unui sistem judiciar eficace și independent care să permită să se stabilească cauza uciderii unui individ și să pedepsească persoanele vinovate [a se vedea, *mutatis mutandis*, *Calvelli și Ciglio împotriva Italiei* (MC), nr. 32967/96, pct. 51, CEDO 2002-I]. Scopul esențial al unei asemenea anchete este să asigure punerea efectivă în aplicare a prevederilor de drept intern care protejează dreptul la viață și, atunci când comportamentul agenților sau autorităților statului este cauza pentru decesele survenite, să asigure că este angajată răspunderea acestora [*Paul și Audrey Edwards* citată anterior, pct. 69 și 71). O cerință de promptitudine și de diligență rezonabilă este implicită în acest context (a se vedea hotărârile *Yaşa împotriva Turciei*, 2 septembrie 1998, pct. 102-104, *Culegere* 1998-VI, și *Çakıcı împotriva Turciei* (MC), nr. 23657/94, pct. 80-87 și 106, CEDO 1999-IV]. Trebuie să se admită că pot exista obstacole sau dificultăți care împiedică evoluția anchetei într-o situație specială. Totuși, un răspuns rapid din partea autorităților, atunci când este vorba de anchetarea folosirii forței letale, poate fi în general considerat drept esențial pentru a păstra încrederea publicului în respectarea principiului legalității și pentru a evita orice aparență de complicitate sau de toleranță față de actele nelegale [a se vedea *Avşar împotriva Turciei*, nr. 25657/94, pct. 395, CEDO 2001-VII (extrase)].

151. În speță, Curtea arată că autoritățile au condus o anchetă exhaustivă cu privire la circumstanțele morții mamei reclamantei. Totuși, ea observă că procedura față de H.O. rămâne pe rolul Curții de Casație (supra, pct. 57 și 58) deși acesta a fost trimis în judecată la Curtea cu jurați din Diyarbakır și găsit vinovat de omor și de port ilegal de armă. În aceste condiții, și ținând cont de durata procedurii respective, începută de mai bine de șase ani, nu se poate considera că autoritățile turcești au anchetat imediat omorul intenționat recunoscut de autorul său.

3. Concluzie

152. Având în vedere cele menționate anterior, Curtea consideră că încălcările constatate mai sus au făcut inoperante, în speță, căile de atac, atât sub aspect penal, cât și civil. Curtea respinge, prin urmare, excepția preliminară a Guvernului întemeiată pe neepuizarea recursurilor respective (supra, pct. 114).

153. De altfel, ea a concluzionat că aplicarea dreptului penal turc în speță a nu a avut niciun efect de intimidare pentru prevenirea în mod eficient a faptelor de natură penală comise de H.O. Obstacolele juridice existente și faptul că autoritățile au neglijat să ia măsurile aflate la dispoziție au redus forța de disuasiune a sistemului judiciar instituit și rolul pe care acesta ar fi trebuit să-l joace pentru a împiedica încălcarea dreptului la viață a mamei reclamantei astfel cum este garantat de art. 2 din convenție. În această privință, Curtea reamintește că, întrucât au fost informate despre faptele de violență, autoritățile nu pot invoca comportamentul victimei pentru a justifica neluarea măsurilor adecvate pentru prevenirea materializării amenințărilor formulate de agresor împotriva integrității fizice ale acesteia (a se vedea *Osman*, citată anterior, pct. 116). Rezultă că a fost încălcat art. 2 din convenție.

III. Cu privire la pretinsa încălcare a art. 3 din convenție

154. Invocând art. 3 din convenție, reclamanta reproșează autorităților că au neglijat violențele, rănilor și amenințările cu moartea, surse de suferință și teamă la care a fost supusă în repetate rânduri. Art. 3 din convenție se citește după cum urmează:

„Nimeni nu poate fi supus torturii, nici pedepselor sau tratamentelor inumane ori degradante.”

A. Argumentele părților

155. Persoana în cauză susține că rănilor și teama cauzate de abuzurile soțului său merită calificarea torturii în sensul art. 3 din convenție. În ciuda violențelor fără încetare suportate de ea și a numeroaselor solicitări de ajutor adresate autorităților statului, acestea nu au făcut nimic pentru a o proteja de soțul ei, dând impresia că garantează actele respective prin pasivitatea lor. Confruntată cu indiferența și toleranța autorităților față de violența domestică, reclamanta s-a simțit înjosită, disperată și vulnerabilă.

156. Guvernul consideră că persoana în cauză a împiedicat urmărirea acțiunii publice condusă împotriva soțului ei retrăgându-și plângerile și abținându-se să coopereze cu autoritățile. De altfel, persoana în cauză ar fi dispus nu numai de căile de atac prevăzute de Legea nr. 4320, dar și de posibilitatea de a cere cazare în unul din refugiile pentru femei administrate de instituțiile publice și organizațiile nonguvernamentale. Ar fi putut solicita la Direcția de servicii sociale și la Agenția pentru protecția tinerilor să fie admisă într-unul din refugiile respective, ale căror adrese erau ținute secrete și care erau sub protecția autorităților.

157. Interights pledează că statele sunt obligate să ia măsuri rezonabile pentru a pune capăt imediat proastelor tratamente de care au avut sau ar trebui să aibă cunoștință, ca

abuzurile respective să fie făcute de custozi ai autorității publice sau persoane fizice. Ținând cont de tăinuirea violenței domestice și vulnerabilitatea deosebită a femeilor victime, adesea prea speriate pentru a o denunța, statul ar trebui să facă dovada unei vigilențe deosebite în materie.

B. Motivarea Curții

1. Principii aplicabile

158. Curtea reamintește că, pentru a intra sub incidența art. 3, relele tratamente trebuie să atingă un minim de gravitate. Aprecierea acestui grad minim este relativă; ea depinde de ansamblul de date ale cauzei, în special de natura și de contextul tratamentului, de durata sa, de efectele sale fizice sau mentale precum și, uneori, de sex, vârstă și starea de sănătate a victimei (a se vedea, *Costello-Roberts împotriva Regatului Unit*, 25 martie 1993, pct. 30, seria A nr. 247-C).

159. În ceea ce privește problema de a ști dacă statul poate fi considerat răspunzător, având în vedere art. 3, pentru relele tratamente aplicate de actori non-statali, Curtea reamintește că, coroborată cu art. 3, obligația prevăzută la art. 1 din convenție, de a impune Înalțelor Părți contractante să garanteze oricărei persoane aflată sub jurisdicția convenției drepturile și libertățile consacrate de aceasta, le cere să ia măsuri adecvate pentru a împiedica ca acele persoane să fie supuse unor torturi, tratamente sau pedepse inumane sau degradante, chiar administrate de persoane fizice (a se vedea, *mutatis mutandis*, *H.L.R. împotriva Franței*, 29 aprilie 1997, pct. 40, *Culegere* 1997-III). Copiii și alte persoane vulnerabile, în special, au dreptul la protecția din partea statului sub forma unei prevenirii eficace, punându-le la adăpost împotriva unor forme destul de grave de atingere la integritatea persoanei (a se vedea *A. împotriva Regatului Unit*, 23 septembrie 1998, pct. 22, *Culegere* 1998-VI).

2. Aplicarea principiilor sus-menționate în cazul de față

160. Curtea apreciază că reclamanta poate fi considerată ca aparținând categoriei „persoanelor vulnerabile” care au dreptul la protecție din partea statului (a se vedea *A. împotriva Regatului Unit*, citată anterior, pct. 22). În această privință, Curtea ia act de violențele pe care persoana în cauză le-a suportat în trecut, de amenințările pe care H.O. le-a făcut la adresa ei când a ieșit din închisoare, de teama pe care i-o inspiră perspectiva de a suporta noi abuzuri și de vulnerabilitatea femeilor din mediul social care este al său, cel din sud-estul Turciei.

161. Curtea arată, de asemenea, că violențele aplicate reclamantei, care s-au tradus prin răni corporale și presiuni psihologice, sunt suficient de grave pentru a fi calificate ca rele tratamente în sensul art. 3 din convenție.

162. În aceste condiții, Curtea trebuie acum să cerceteze dacă autoritățile interne au luat toate măsurile la care ar fi putut recurge în mod rezonabil pentru a împiedica repetarea agresiunilor împotriva integrității fizice ale persoanei în cauză.

163. În acest scop și având în vedere că are ca sarcină interpretarea autentică și definitivă a drepturilor și libertăților enumerate în Titlul I din convenție, Curtea trebuie să stabilească dacă autoritățile naționale au ținut cont corespunzător de principiile ce decurg din hotărârile pe care le-a pronunțat cu privire la probleme similare, inclusiv în cauze privind alte state în afară de Turcia.

164. În plus, atunci când interpretează prevederile convenției și definește domeniul de aplicare al obligațiilor statului în cazuri specifice [a se vedea, *mutatis mutandis*, *Demir și Baykara împotriva Turciei* (MC), nr. 34503/97, pct. 85 și 86, 12 noiembrie 2008], Curtea ține cont de existența eventuală a unui consens între statele europene și valorile comune susceptibile să apară în practica lor sau în instrumentele internaționale specializate cum este

CEDAW, precum și de evoluțiile pe care le cunosc normele și principiile dreptului internațional sub influența altor surse, cum ar fi Convenția de la Belém do Pará, care enumără clar obligațiile statelor în materie de eradicare a violenței bazată pe sex.

165. Așadar, nu intră în atribuțiile Curții să înlocuiască autoritățile naționale și să facă în locul lor o alegere din gama largă de măsuri pentru garantarea respectării obligațiilor pozitive pe care art. 3 din convenție le impune (a se vedea, *mutatis mutandis*, *Bevacqua și S. împotriva Bulgariei*, citată anterior, pct. 82). De altfel, în temeiul art. 19 din convenție și a principiului conform căruia scopul acesteia este să garanteze drepturi nu teoretice sau iluzorii, dar concrete și efective, Curtea trebuie să asigure că statele se achită corect de obligația lor de a proteja drepturile persoanelor aflate sub jurisdicția lor (a se vedea *Nikolova și Velichkova împotriva Bulgariei*, nr. 7888/03, pct. 61, 20 decembrie 2007).

166. Revenind la faptele din speță, Curtea arată că autoritățile locale – adică poliția și procurorii – nu au făcut dovada unei totale pasivități. Reclamanta a fost supusă la unele examene medicale și soțul său a făcut obiectul urmăririlor după fiecare episod de violență. Poliția și parchetul l-au interogat pe H.O. cu privire la faptele sale, l-au arestat de două ori, l-au acuzat de amenințare cu moartea și vătămare corporală și l-au condamnat la pedeapsa cu amenda după ce a fost găsit vinovat pentru că i-a aplicat șapte lovituri de cuțit persoanei în cauză (supra, pct. 13, 24 și 44).

167. Totuși, niciuna din măsurile luate de autorități nu a fost de ajuns pentru a-l împiedica pe H.O. să comită noi acte de violență. În această privință, Guvernul reproșează reclamantei că și-a retras plângerile și nu a cooperat cu autoritățile, împiedicându-le astfel să ducă la capăt acțiunea penală începută față de H.O. pentru că legea cerea participarea activă a victimei la procedură (supra, pct. 70).

168. Curtea reamintește că a reținut, în temeiul art. 2, că legislația aplicabilă ar fi trebuit să permită ministerului public să continue ancheta față de H.O. în pofida retragerii plângerilor depuse de reclamantă dat fiind faptul că actele de violență exercitate de acesta erau suficient de grave pentru a justifica urmărirea penală și că persoana în cauză trăia sub amenințarea constantă a unei atingeri asupra integrității sale fizice (supra, pct. 137-148).

169. Or, nu se poate considera că autoritățile locale au făcut dovada diligenței cerute pentru prevenirea unor noi agresiuni asupra reclamantei deoarece soțul ei a putut recidiva fără să fie anchetat și că a rămas nepedepsit, în ciuda drepturilor garantate de convenție (a se vedea, *mutatis mutandis*, *Maria da Penha împotriva Braziliei*, citată anterior, pct. 42-44). Ca exemplu, Curtea arată că, deși H.O. a reînceput să-și lovească violent soția după prima infracțiune gravă (supra, pct. 9 și 10), cauzându-i răni posibil mortale, el a beneficiat de o măsură de eliberare provizorie „având în vedere natura infracțiunii și faptul că persoana în cauză s-a vindecat total”. Urmăririle penale au fost în cele din urmă abandonate pe motiv că reclamanta și-a retras plângerile (supra, pct. 13 și 19). Parchetul a decis, ulterior, fără desfășurarea vreunei anchete, să nu rețină nicio acuzație împotriva lui H.O. deși acesta a agresat-o pe persoana în cauză și pe soacra lui cu o armă albă, rănindu-le grav (supra, pct. 20 și 21). În același mod, rănilor grave pe care H.O. le-a cauzat reclamantei și cele – posibil mortale – pe care le-a cauzat soacrei lui lovindu-le cu mașina personală nu i-au adus decât 25 zile închisoare și o amendă (supra, pct. 23-36). În fine, Curtea nu-și explică faptul că Judecătoria din Diyarbakir în fața căruia H.O. s-a înfățișat pentru că i-a aplicat șapte lovituri cu pumnalul soției lui nu l-a condamnat decât la o amendă ușoară plătită în mai multe rate (pct. 37 și 44).

170. Având în vedere cele menționate anterior, Curtea apreciază că reacția autorităților față de comportamentul soțului reclamantei a fost în mod vădit inadecvată față de gravitatea infracțiunilor comise de acesta (a se vedea, *mutatis mutandis*, *Ali și Ayşe Duran împotriva Turciei*, nr. 42942/02, pct. 54, 8 aprilie 2008). Ea constată că hotărârile judecătorești

pronunțate în această cauză se caracterizează prin lipsa eficacității, că arată o anumită toleranță și că nu au avut un efect vizibil preventiv sau de intimidare asupra comportamentului lui H.O.

171. În ceea ce privește argumentul Guvernului conform căruia reclamanta dispunea nu numai de căile de atac prevăzute de Legea nr. 4320 dar și de posibilitatea de a solicita cazarea într-un refugiu pentru femei, Curtea arată că, înainte de 14 ianuarie 1998 – dată la care Legea nr. 4320 a intrat în vigoare –, dreptul turcesc nu cuprindea nicio dispoziție administrativă sau penală consacrată în mod special protecției persoanelor vulnerabile împotriva violenței domestice. Chiar și după această dată, autoritățile interne par să nu fi aplicat în mod eficient măsurile și sancțiunile prevăzute de legea respectivă în vederea protejării persoanei în cauză de soțul ei. Având în vedere climatul de violență întreținut de acesta, parchetul ar fi trebuit să facă uz de măsurile respective pe cont propriu, fără să aștepte ca persoana în cauză să solicite în mod expres aplicarea respectivei legi.

172. Astfel, chiar dacă reclamanta ar fi putut fi admisă într-un refugiu pentru femei, după cum pretinde Guvernul, această soluție nu ar fi fost decât temporară. În plus, nimic nu a evocat existența unui dispozitiv oficial de protecție a victimelor adăpostite în acest tip de refugiu.

173. În fine, Curtea observă cu multă preocupare că persoana în cauză continuă să suporte acte de violență și că autoritățile rămân pasive. În această privință, Curtea subliniază că, încă de la ieșirea din închisoare, H.O. a reînceput să facă amenințări împotriva integrității fizice a reclamantei (supra, pct. 59). Deși aceasta a solicitat protecția parchetului la 15 aprilie 2008, autoritățile nu au întreprins nimic înainte ca, în speță, Curtea să solicite Guvernului să-i furnizeze informații despre măsurile luate. În urma cererii Curții, procurorul din Diyarbakır, la solicitarea Ministerului Justiției, l-a audiat pe H.O. cu privire la amenințările formulate de el și a luat declarația partenerului actual al persoanei în cauză (supra, pct. 60-67).

174. Avocatul reclamantei a informat din nou Curtea că, din cauză că autoritățile nu au efectuat demersuri suficiente pentru a garanta siguranța clienței sale, viața acesteia era expusă unui pericol imediat (supra, pct. 68). Se pare că autoritățile locale au luat măsuri destinate în mod specific protejării persoanei în cauză abia după ce Curtea a transmis această plângere Guvernului și i-a cerut explicații în această privință.

175. Apreciind că căile de atac de reformare, în opinia Guvernului, a plângerilor întemeiate pe art. 3 sunt total inefficiente, Curtea respinge excepția de neputință formulată de acesta.

176. Ea concluzionează încălcarea art. 3 din convenție din cauza neîndeplinirii de către autoritățile statului a obligației de luare a măsurilor de protecție sub forma unei prevenții efective care să o apere pe reclamantă de gravele atingeri ale soțului ei la integritatea persoanei sale.

IV. Cu privire la pretinsa încălcare a art. 14 din convenție, coroborat cu art. 2 și art. 3

177. Invocând art. 14 coroborat cu art. 2 și 3 din convenție, reclamanta se plânge că a făcut obiectul unei discriminări bazată pe sex și pretinde că mama sa a fost și ea victimă.

Art. 14 din convenție este redactat după cum urmează:

„Exercitarea drepturilor și libertăților recunoscute de [...] convenție trebuie să fie asigurată, fără nicio deosebire bazată, în special, pe sex, rasă, culoare, limbă, religie, opinii politice sau orice alte opinii, origine națională sau socială, apartenență la o minoritate națională, avere, naștere sau orice altă situație.”

A. Argumentele părților

1. Susținerea reclamantei

178. Persoana în cauză susține că dreptul intern al statului pârât este discriminatoriu și insuficient de protector pentru femei, pe care le retrogradează la un rang inferior în numele salvării unității familiale. În opinia ei, numeroase prevederi din vechiul Cod civil în vigoare la vremea faptelor stabileau o distincție între bărbați și femei, acordând primilor statul de șef de familie și deciziilor lor o importanță mare în căsnicie etc. Vechiul Cod penal trata femeile în același mod. Femeile au fost considerate înainte de toate ca fiind proprietatea societății și, în celula familială, ca fiind proprietatea bărbaților. Faptul că infracțiunile privind viața sexuală figurau în capitolul consacrat „împotriva bunurilor moravuri și ordinii familiale” – deși infracțiunile sexuale asupra femeilor aduce direct atingere drepturilor și libertăților lor individuale – constituie ilustrarea cea mai bună a acestei concepții a lucrurilor, care ar explica și clemența pedepselor pentru omorul comis asupra unei femei din motive ce țin de onoarea familială. Faptul că H.O. a primit o pedeapsă de 15 ani închisoare ar decurge din această încadrare dată de Codul penal infracțiunii pentru săvârșirea căreia a fost găsit vinovat.

179. În ciuda reformelor Codului civil și a Codului penal realizate de Guvern în 2002 și, respectiv, 2004, violența familială exercitată de bărbați este încă tolerată și agresorii se bucură de impunitate acordată de instituțiile administrative și judiciare. Persoana în cauză și mama sa au fost victimele unor încălcări ale art. 2, art. 3, art. 6 și art. 13 pentru singurul motiv că sunt femei. Probabilitatea ca un bărbat să fie victima unor asemenea încălcări ar fi neglijabilă.

2. Versiunea Guvernului

180. Afirmând că acte de violență au fost comise de o parte și de alta, Guvernul susține că în speță nu a fost discriminare bazată pe sex. În plus, teza conform căreia ar exista o discriminare instituționalizată prin legislația penală sau Dreptul familiei, sau chiar prin practica administrativă sau judiciară, nu ar rezista examinării. Nu se poate susține în mod util că legislația internă operează în mod formal și explicit o distincție între bărbați și femei. Reclamanta nu a demonstrat deloc validitatea versiunii sale conform căreia neîndeplinirea de către autorități a obligației lor de a apăra dreptul său la viață se explică prin faptul că este femeie.

181. De altfel, de la reformele din 2002 și 2004, care au condus la revizuirea mai multor prevederi din Codul civil, precum și la adoptarea unui nou Cod penal și la intrarea în vigoare a Legii nr. 4320, dreptul turc oferă garanții suficiente și conforme cu normele internaționale în domeniul protecției femeilor împotriva violenței domestice. Cererea introdusă de persoana în cauză trebuie declarată inadmisibilă pentru neepuizarea căilor de recurs interne sau în mod vădit nefondată deoarece acuzațiile formulate de aceasta nu au fost aduse niciodată la cunoștința autorităților interne și sunt în orice caz nefondate.

3. Observațiile făcute de Interights

182. În opinia lui Interights, neîndeplinirea de către stat a obligațiilor sale în domeniul protecției împotriva violenței domestice duce la încălcarea obligației sale de a garanta dreptul la o protecție egală a legii fără discriminare bazată pe sex. De altfel, ideea conform căreia

violența față de femei constituie o formă de discriminare ilicită câștigă teren în plan internațional, în special în sistemele ONU și inter-american.

B. Motivarea Curții

1. Principiile relevante

183. În hotărârea pe care a pronunțat-o de curând în cauza *D.H. și alții împotriva Republicii Cehe* [(MC), nr. 57325/00, pct. 175-180, CEDO 2007-...], Curtea s-a exprimat în felul următorul cu privire la problema discriminării:

„175. În jurisprudența constantă a Curții, discriminarea constă în tratarea diferită, fără o justificare obiectivă și rezonabilă, a persoanelor aflate în situații comparabile (*Willis împotriva Regatului Unit*, nr. 36042/97, pct. 48, CEDO 2002-IV; *Okpiz împotriva Germaniei*, nr. 59140/00, pct. 33, 25 octombrie 2005). [...] Curtea a admis, de asemenea, că poate fi considerată discriminatorie o politică sau o măsură generală care are efecte prejudiciabile disproporționate asupra unui grup de persoane, chiar dacă nu viza în mod special acest grup [*Hugh Jordan împotriva Regatului Unit*, nr. 24746/94, pct. 154, 4 mai 2001; *Hoogendijk împotriva Țărilor de Jos* (dec.), nr. 58461/00, 6 ianuarie 2005), și că o discriminare posibil contrară convenției putea rezulta dintr-o situație de fapt (*Zarb Adami împotriva Maltei*, nr. 17209/02, pct. 76, CEDO 2006-....].

[...]

177. În ceea ce privește sarcina probei în materie, Curtea a hotărât deja că, atunci când un reclamant a stabilit existența unei diferențe de tratament, incumbă Guvernului să demonstreze că această diferență de tratament era justificată (a se vedea, de exemplu, *Chassagnou și alții împotriva Franței* [MC], nr. 25088/94, 28331/95 și 28443/95, pct. 91-92, CEDO 1999-III; *Timichev*, hotărâre citată anterior, pct. 57).

178. Cât despre mijloacele de probă susceptibile să constituie un asemenea început de dovadă și, astfel, de transfere sarcina de probă statului pârât, Curtea a arătat (*Natchova și alții* [MC], hotărâre citată anterior, pct. 147) că, în cadrul procedurii în fața acesteia, nu exista nici un obstacol procedural în calea admisibilității de elemente de probă nici de formule predefinite aplicabile aprecierii lor. Într-adevăr, Curtea adoptă concluziile care, în opinia sa, sunt susținute de o evaluare independentă de toate mijloacele de probă, inclusiv deducțiile pe care le poate obține din faptele și observațiile părților. În conformitate cu jurisprudența sa constantă, proba poate reieși dintr-o serie de indicii sau din supoziții necontestate, suficient de grave, precise și concordante. În plus, gradul de convingere necesar pentru a ajunge la o concluzie specifică și, în această privință, repartizarea sarcinii probei sunt legate intrinsec de caracterul specific al faptelor, de natura acuzației formulate și de dreptul convențional respectiv.

179. Curtea a admis, de asemenea, că procedura prevăzută de convenție ne se preta întotdeauna la o aplicare riguroasă a principiului *affirmanti incumbit probatio* – dovada incumbă celui care afirmă [*Aktaş împotriva Turciei* (extrase), nr. 24351/94, pct. 272, CEDO 2003-V]. Într-adevăr, în anumite circumstanțe, atunci când evenimentele în cauză, în totalitatea lor sau pentru o marte parte, sunt cunoscute exclusiv de autorități, sarcina dovezii aparține, în opinia Curții, autorităților, care trebuie să furnizeze o explicație satisfăcătoare și convingătoare [*Salman împotriva Turciei* (MC), nr. 21986/93, pct. 100, CEDO 2000-VII; *Angelova împotriva Bulgariei*, nr. 38361/97, pct. 111, CEDO 2002-IV]. În cauza *Natchova și alții* [(MC), hotărâre citată anterior, pct. 157], judecând demersul dificil de aplicat în cauza respectivă în care s-a presupus că un act de violență a fost motivat de preconcepții rasiale, Curtea nu a exclus posibilitatea de a solicita, în alte cazuri de pretinsă discriminare, Guvernului pârât să respingă o plângere discutabilă de discriminare. Ea a observat, în această privință, că, în ordinele juridice ale numeroaselor țări, dovada efectului discriminatoriu al unei politici, decizii sau practici scutea de dovedirea intenției fiind vorba de o pretinsă discriminare în domeniul muncii sau prestării de servicii.

180. Cât despre problema de a ști dacă datele statistice pot fi considerate mijloc de probă, Curtea a declarat în trecut că statisticile nu erau suficiente pentru a arăta o practică ce poate fi considerată discriminatorie (*Hugh Jordan*, citată anterior, pct. 154). Cu toate acestea, în cauzele de discriminare mai recente, în care reclamanții pretindeau că discriminarea rezulta dintr-o diferență a efectului unei măsuri generale sau a unei situații de fapt (*Hoogendijk*, citată anterior; *Zarb Adami*, citată anterior, pct. 77-78), Curtea s-a bazat mult pe statisticile produse de părți pentru stabilirea existenței unei diferențe de tratament între două grupuri (în acest caz, bărbați și femei) care se aflau într-o situație similară. Astfel, Curtea a afirmat în hotărârea *Hoogendijk împotriva Țărilor de Jos* citată anterior că „în cazul în care reclamantul poate stabili, pe baza unor statistici oficiale care nu duc la controversă, existența unui început de probă ce arată că o măsură – deși formulată în mod neutru – atinge de fapt un procent net mai ridicat de femei decât de bărbați – incumbă guvernului pârât să demonstreze că acesta este rezultatul unor factori obiectivi care nu au legătură cu o discriminare bazată pe sex. Dacă sarcina probei, ca o diferență nediscriminatorie din efectul unei măsuri asupra femeilor și bărbaților, nu se transferă guvernului pârât, va fi practic extrem de dificil pentru reclamanți să dovedească discriminarea indirectă.”

2. Aplicarea în speță a principiilor menționate

a) Noțiunea de discriminare în contextul violenței domestice

184. Curtea reamintește, pentru început, că, atunci când examinează scopul și obiectul prevederilor convenției, ia în considerare și elementele de drept internațional pe care le indică chestiunea juridică respectivă. Ansamblu constituit din norme și principii acceptate de marea majoritate a statelor, numitorii comuni ai normelor de drept internațional sau ai drepturilor naționale ale statelor europene reflectă o realitate, pe care Curtea nu o poate ignora atunci când este chemată să clarifice domeniul de aplicare a unei prevederi din convenție atât timp cât recurgerea la mijloacele de interpretare clasice nu a permis sintetizarea cu un grad suficient de certitudine [a se vedea *Saadi c. Regatul Unit (MC)*, nr. 13229/03, pct. 63, CEDO 2008-..., citată în *Demir și Baykara*, citată anterior, pct. 76].

185. În aceste condiții, pentru definirea discriminării împotriva femeilor și delimitarea domeniului de aplicare, Curtea trebuie să țină seama nu numai de interpretarea generală pe care a dat-o noțiunii de discriminare în jurisprudența sa (supra, pct. 183), ci și de prevederile instrumentelor juridice specializate, precum și de deciziile pronunțate de instituțiile juridice internaționale în materie de violență față de femei.

186. În această privință, art. 1 din CEDAW definește discriminarea față de femei în felul următor:

„[...] orice diferențiere, excludere sau restricție bazată pe sex, care are drept efect sau scop să compromită ori să anihileze recunoașterea, beneficiul și exercitarea de către femei, indiferent de starea lor matrimonială, pe baza egalității dintre bărbat și femeie, a drepturilor omului și libertăților fundamentale, în domeniile politic, economic, social, cultural și civil sau în orice alt domeniu.”

187. Comitetul CEDAW a reamintit că violența față de femei, inclusiv în cadru familial, era o formă de discriminare față de acestea (supra, pct. 74).

188. Comisia Organizației Națiunilor Unite pentru Drepturile Omului a recunoscut în mod expres existența unei legături între violența bazată pe sex și discriminare, subliniind, în Rezoluția 2003/45, „că toate formele de violență față de femei în familie se înscriu în contextul unei discriminări *de jure* și *de facto* în privința femeilor și a condiției de inferioritate rezervată femeii în societate și că sunt agravate de obstacolele de care se lovesc adesea femeile care încearcă să obțină reparația din partea statului.”

189. În plus, Convenția de la Belém do Pará, care constituie astăzi singurul tratat multilateral de protecție a drepturilor omului consacrat exclusiv combaterii violenței față de femei, prevede că dreptul femeii de a locui într-un climat fără violență cuprinde, între altele, și dreptul de a fi liberă de orice forme de discriminare.

190. În fine, în cauza *Maria da Penha împotriva Braziliei* (citată anterior, pct. 80), Comisia interamericană a considerat că, ca urmare a faptului că statul pârât nu a arătat diligența necesară pentru a preveni acte de violență domestică și pentru a ancheta aceste fapte, violența exercitată împotriva reclamantei trebuia considerată ca fiind o formă de discriminare.

191. Reiese din normele și deciziile evocate anterior că neîndeplinirea, chiar involuntară, de către state a obligației lor de a proteja femeile împotriva violenței domestice se analizează într-o încălcare a dreptului acestora la o protecție egală a legii.

b) Abordarea de către Curte a problemei violenței domestice în Turcia

192. Curtea arată că dreptul intern relevant în vigoare la acea vreme nu stabilea distincția explicită între bărbați și femei în materia beneficiilor de drepturi și libertăți, dar că autoritățile turcești au avut obligația să îl pună în conformitate cu normele internaționale cu privire la statutul femeilor într-o societate democratică și pluralistă. După exemplul Comitetului CEDAW (observații finale, pct. 12-21), Curtea salută reformele guvernului, în special adoptarea Legii nr. 4320, care prevede măsuri consacrate în mod special protecției împotriva violenței domestice. Se pare așadar că discriminarea denunțată de reclamantă nu rezultă din legislație, ci mai degrabă din atitudinea generală a autorităților locale, care se manifestă în special în modul în care sunt tratate femeile când fac plângere la poliție privind acte de violență domestică și în pasivitatea cu care se confruntă victimele atunci când solicită o protecție efectivă. Curtea observă că guvernul pârât a recunoscut deja realitatea acestei stări de lucruri atunci când a fost chemat să explice această problemă în fața Comitetului CEDAW (*ibidem*).

193. În această privință, Curtea arată că persoana în cauză a făcut rapoarte și statistici stabilite de două organizații nonguvernamentale de prim plan, adică Baroul din Diyarbakır și Amnesty International, pentru a demonstra realitatea discriminării față de femei (pct. 91-104). Constatările și concluziile cuprinse în acestea nefiind contestate de Guvern în nicio fază a procedurii, Curtea le va examina împreună cu observațiile proprii (a se vedea *Hoogendijk*, citată anterior, și *Zarb Adami*, citată anterior, pct. 77-78).

194. Reiese din rapoartele respective că Diyarbakır – unde avea domiciliul reclamanta la vremea respectivă – are cel mai mare număr de victime recensate de violență domestică și că acestea sunt toate femei care au suferit, cel mai adesea, violențe fizice. Este vorba în majoritatea cazurilor de femei de origine kurdă cu puțină educație și care nu dispun în general de venituri proprii (supra, pct. 98).

195. În plus, se pare că aplicarea Legii nr. 4320 – care reprezintă, pentru Guvern, unul din căile de atac deschise femeilor victime ale violenței domestice – se lovește de mari dificultăți. Studiile făcute de cele două organizații menționate indică că, în loc să deschidă o anchetă, agenții de poliție la care se prezintă victimele pentru denunțarea actelor de violență domestică fac pe mediatorii încercând să le convingă să se întoarcă acasă și să-și retragă plângerile. Este precizat că polițiștii sunt înclinați să considere doleanțele acestor femei ca fiind „din sfera familială privată, domeniu în care ei nu pot interveni” (pct. 92, 96 și 102).

196. Rapoartele prezintă, de asemenea, mari întârzieri la emiterea ordonanțelor președințiale prevăzute de Legea nr. 4320, care s-ar explica prin înclinația instanțelor de a considera ordonanțelor o formă de acțiune de divorț și nu măsuri de urgență. Semnalează că notificarea ordonanțelor respective cunoaște des întârzieri datorate reticenței de care dau dovadă polițiștii (pct. 91-93, 95 și 101) și că pedepsele pronunțate împotriva autorilor de violență domestică nu sunt de intimidare pentru că instanțele le atenuează rigoarea în numele datinii, tradiției sau onoarei (pct. 103 și 106).

197. Autorii acestor rapoarte consideră că problemele menționate ne fac să ne gândim că violența domestică este tolerată de autorități și că, în acest caz, căile de atac citate de Guvern nu sunt efective. Comitetul a formulat concluzii și preocupări similare raportând „persistența violenței față de femei, în special familială”, în societatea turcă și solicitând statului pârât să-și redubleze eforturile pentru a preveni și combate această formă de violență. El a subliniat necesitatea de a aplica pe deplin și de a supune unei examinări legea cu privire la protecția familiei și a celorlalte măsuri conexe, pentru a preveni violența față de femei, pentru a asigura o protecție și servicii de sprijin victimelor și pentru a-i sancționa și readapta pe făptuitori (observații finale, pct. 28)

198. Având în vedere cele menționate anterior, Curtea apreciază că reclamanta a adus un început de dovadă, pe baza datelor statistice necontestate, stabilind că violența domestică atinge în principal femeile și că pasivitatea generalizată și discriminatorie a justiției turcești creează un climat propice acestei violențe.

c) În ceea ce privește problema de a ști dacă reclamanta și mama sa au suferit o discriminare din cauza nerespectării de către autorități a obligației lor de a le acorda o protecție egală în fața legii

199. Constatând că aplicarea dreptului penal în această cauză nu a avut efectul de intimidare pentru prevenirea în mod eficient a atingerilor ilegale la integritatea personală a reclamantei și a mamei acesteia comise de H.O., Curtea a concluzionat încălcarea drepturilor acestora în temeiul art. 2 și art. 3 din convenție.

200. Având în vedere concluzia la care a ajuns anterior, conform căreia femeile sunt principalele victime ale pasivității generalizate – și nu voluntare – ale instanțelor turcești, Curtea apreciază că violențele aplicate persoanei în cauză și mamei acesteia trebuie considerate ca bazându-se pe sex și că constituie prin urmare o formă de discriminare față de femei. În ciuda reformelor întreprinse de Guvern în ultimii ani, indiferența de care dă dovadă justiția în general și impunitatea de care se bucură agresorii – ilustrate de această cauză – reflectă o lipsă de determinare din partea autorităților de a lua măsurile adecvate pentru remedierea violenței domestice (a se vedea, în special, par. 9 din Recomandarea generală no. 19 a Comitetului CEDAW, citată la pct. 187).

201. Atât timp cât căile de atac interne nu au permis să i se acorde reclamantei și mamei acesteia o egală protecție a legii împotriva atingerilor drepturilor consacrate de art. 2 și art. 3 din convenție, Curtea apreciază că unele circumstanțe deosebite au eliberat persoana în cauză de obligația de a epuiza căile de atac naționale. Prin urmare, Curtea respinge excepția de neputință a căilor de recurs interne formulate de Guvern în ceea ce privește capătul de cerere fondat pe art. 14 din convenție.

202. Având în vedere cele menționate anterior, Curtea concluzionează încălcarea art. 14 coroborat cu art. 2 și art. 3 din convenție.

V. Cu privire la pretinsa încălcare a art. 6 și art. 13 din convenție

203. Invocând art. 6 și art. 13 din convenție, reclamanta se plânge de caracterul ineficace al urmăririlor penale față de H.O. și pretinde că nu i-au asigurat ei și mamei sale suficientă protecție.

204. Guvernul respinge acest argument.

205. Concluzionând deja încălcarea art. 2, 3 și 14 din convenție (supra, pct. 153, 176 și 202), Curtea nu consideră ca fiind necesară examinarea aceluiași fapt în sensul art. 6 și art. 13.

VI. Cu privire la aplicarea art. 41 din convenție

3. Art. 41 din convenție se citește după cum urmează:

„Dacă Curtea declară că a avut loc o încălcare a convenției sau a protocoalelor sale și dacă dreptul intern al înaltei părți contractante nu permite decât o înlăturare incompletă a consecințelor acestei încălcări, Curtea acordă părții lezate, dacă este cazul, o reparație echitabilă.”

A. Prejudiciu

207. Reclamanta solicită 70 000 lire turcești (TRL) – adică aproximativ 35 000 euro (EUR) – cu titlu de prejudiciu material ca urmare a decesului mamei sale, și 250 000 TRL (aproximativ 125 000 euro) prejudiciu moral. Ea subliniază faptul că dispariția mamei sale a

privat-o de un sprijin financiar pe care aceasta i-l oferea. Adaugă că uciderea mamei sale și violența constantă exercitată de fostul său soț i-au provocat anxietate și angoasă, precum și daune ireparabile bunăstării psihologice și demnității.

208. Guvernul afirmă că circumstanțele din speță nu justifică sumele reclamate. Cu titlu subsidiar, susține că acestea sunt excesive și că despăgubirea ce ar putea fi acordată cu titlu de prejudiciu material și prejudiciu moral nu trebuie să ducă la o îmbogățire fără just temei.

209. În ceea ce privește cererea formulată de reclamanti pentru prejudiciu material, Curtea arată că aceasta a dovedit că s-a refugiat de mai multe ori la mama ei, fără să demonstreze totuși că era în sarcina acesteia în orice fel. Această situație nu exclude acordarea unei reparații pecuniare reclamantului care stabilește că un membru apropiat al familiei sale a fost victima unei încălcări a convenției [a se vedea hotărârea pronunțată în cauza *Aksoy împotriva Turciei* la 18 decembrie 1996 (pct. 113, *Culegere* 1996-VI), în care Curtea a ținut cont de cererile pecuniare formulate de reclamant înainte de deces la calcularea despăgubirii ce urma să fie acordată tatălui acestuia, care a continuat procesul după decesul fiului său]. Cu toate acestea, în speță, cererile privind prejudiciul material au legătură cu pierderile survenite după decesul mamei persoanei în cauză. Curtea nu este convinsă că mama reclamantei a suferit pierderile înainte de deces. Prin urmare, Curtea nu consideră adecvat, în circumstanțele speței, să acorde o despăgubire reclamantei în acest sens.

210. În ceea ce privește despăgubirea solicitată în compensarea prejudiciului moral, Curtea consideră că persoana în cauză a resimțit fără îndoială suferință și tristețe din cauza decesului mamei sale și din cauza nerespectării de către autorități a obligației lor de a lua măsurile adecvate pentru prevenirea actelor de violență domestică comise de fostul ei soț și pentru impunerea acestuia a unei pedepse de intimidare. Pronunțându-se în echitate, Curtea acordă reclamantei 30 000 euro în compensarea prejudiciului suferit de aceasta din cauza încălcării drepturilor sale în temeiul art. 2, art. 3 și art. 14 din convenție.

B. Cheltuieli de judecată

211. Reclamanta solicită 15 500 TRL (aproximativ 7 750 euro) pentru cheltuielile suportate pentru procedura de la Strasbourg. Această sumă cuprinde onorariile și cheltuielile plătite de persoana în cauză pentru pregătirea cauzei sale pentru ședință (care a necesitat 38 ore de muncă juridică) și pentru reprezentarea sa în fața Curții, precum și alte cheltuieli (telefon, fax, traduceri și papetărie).

212. Guvernul pledează că, în lipsa documentelor justificative în susținerea cererii sale, aceasta trebuie respinsă.

213. În conformitate cu jurisprudența Curții, un reclamant nu poate obține rambursarea cheltuielilor de judecată decât în măsura în care se stabilesc realitatea, necesitatea și caracterul rezonabil al cuantumului lor. În speță, având în vedere informațiile de care dispune și criteriile menționate anterior, Curtea consideră rezonabil să acorde persoanei în cauză 6 500 euro pentru cheltuielile făcute pentru procedura în fața ei, sumă din care este necesar să se deducă 1 494 euro pe care reclamanta le-a primit de la Consiliul Europei cu titlu de asistență judiciară.

C. Dobânzi moratorii

214. Curtea consideră necesar ca rata dobânzilor moratorii să se întemeieze pe rata dobânzii facilității de împrumut marginal practică de Banca Centrală Europeană, majorată cu trei puncte procentuale.

Pentru aceste motive, Curtea, în unanimitate,

1. *Respinge* excepția preliminară a Guvernului de pentru pretinsa nerespectare a termenului de șase luni;

2. *Unește* cu fondul capetele de cerere formulate în sensul art. 2, art. 3 și art. 14 din convenție excepțiile preliminare ale Guvernului de pretinsa neepuizare a căilor de recurs interne și le *respinge*;

3. *Declară* cererea admisibilă;

4. *Hotărăște* că a fost încălcat art. 2 din convenție în ceea ce privește decesul mamei reclamantei;

5. *Hotărăște* că a fost încălcat art. 3 din convenție din cauza nerespectării de către autorități a obligației lor de a proteja reclamanta împotriva actelor de violență domestică comise de fostul său soț;

6. *Hotărăște* că nu trebuie să examineze capetele de cerere formulate în sensul art. 6 și art. 13 din convenție;

7. *Hotărăște* că a fost încălcat art. 14 coroborat cu art. 2 și art. 3 din convenție;

8. *Hotărăște*

a) că statul pârât trebuie să plătească reclamantei, în termen de 3 luni de la data rămânerei definitive a hotărârii, în conformitate cu art. 44 § 2 din convenție, sumele următoare, ce urmează a fi plătite în lire turcești la nivelul ratei de schimb aplicabile la momentul plății:

i. 30 000 euro (treizeci de mii euro), în total, la care se va adăuga orice sumă ce poate fi datorată cu titlu de impozit, pentru prejudiciul moral;

ii. 6 500 euro (șase mii cinci sute euro), din care se scad 1 494 euro (o mie patru sute nouăzeci și patru euro) încasați deja de Consiliul Europei pentru asistență judiciară, la care se va adăuga orice sumă ce poate fi datorată cu titlu de impozit, pentru cheltuieli de judecată;

b) că, de la expirarea termenului menționat și până la efectuarea plății, aceste sume trebuie majorate cu o dobândă simplă, la o rată egală cu rata dobânzii facilității de împrumut marginal practică de Banca Centrală Europeană, aplicabilă pe parcursul acestei perioade și majorată cu trei puncte procentuale;

9. *Respinge* cererea de reparație echitabilă pentru celelalte capete de cerere.

Redactată în limba engleză, apoi comunicată în scris, la 9 iunie 2009, în temeiul art. 77 § 2 și 3 din regulament.

Santiago Quesada
Grefier

Josep
Președinte

Casadevall